

РЕЄСТРАЦІЙНА ФОРМА

№	Назва поля	Вміст поля
1.	Назва роботи	Магістерська кваліфікаційна робота
2.	УДК	336:631ГН
3.	Автор (ІПБ)	Погорілий Ярослав Вікторович
4.	Дата захисту (рік, місяць, день)	
5.	Факультет (ННП)	Економічний
6.	Кафедра (шифр, назва)	11.07 Кафедра фінансів
7.	Спеціальність	Фінанси банківська справа та страхування
8.	Спеціалізація	
9.	Програма підготовки	Фінанси банківська справа та страхування
10.	Форма навчання	Денна
11.	Магістерська програма	
12.	Тема випускної магістерської роботи	Фінансове забезпечення аграрних підприємств
13.	Керівник (ІПБ, науковий ступінь, вчене звання)	Скрипник Галина Олексіївна, к.е.н., доцент
14.	Консультант	
15.	Ключові слова (до 10 слів)	Ресурсне забезпечення, фінансові ресурси, інвестиції, джерела фінансування.
16.	Анотація (до 300 символів)	В першому розділі розглядаються теоретичні підходи до визначення поняття «фінансове забезпечення». У другому розділі проведено оцінку стану, обсягу та динаміки фінансового забезпечення аграрних підприємств. В третьому розділі обґрунтовано вплив фінансового забезпечення на підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств, перспективи розвитку.

Керівник магістерської роботи

Скрипник Г.О.

(підпис)

(ІПБ)

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

11.07 – МР.1699 «С» 2021.10.11. 011. ПЗ

ПОГОРІЛИЙ ЯРОСЛАВ ВІКТОРОВИЧ

2022 р.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет

НУБІП України

УДК 336:631:11

ПОГОДЖЕННЯ ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Декан економічного факультету Завідувач кафедри фінансів

НУБІП України

Діброва А.Д.

Давиденко Н.М.

(підпис)

(підпис)

«

2022 р.

«

2022 р.

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему «Фінансове забезпечення аграрних підприємств»

НУБІП України

Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування

(код і назва)

Освітня програма

Фінанси, банківська справа та страхування

(назва)

Орієнтація освітньої програми

(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

освітньо-професійна

НУБІП України

Гарант освітньої програми

к.е.н., доцент

(підпис)

Скрипник Г.О.

(ПІБ)

НУБІП України

Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи

к.е.н., доцент

(підпис)

Скрипник Г.О.

(ПІБ)

Виконав

Погорілий Я.В.

(підпис)

(ПІБ студента)

НУБІП України

Київ – 2022

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри фінансів

д.е.н., проф.

Давиденко Н.М.

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

(ПІБ)

“

”

2021р.

ЗАВДАННЯ

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТУ

Погорілому Ярославу Вікторовичу

(прізвище, ім'я, по-батькові)

Спеціальність 072-Фінанси, банківська справа та страхування

(код і назва)

Освітня програма Фінанси, банківська справа та страхування

(назва)

Орієнтація освітньої програми

освітньо-професійна

(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Тема магістерської кваліфікаційної роботи «Інвестиційна стратегія підприємства та особливості її формування в сучасних умовах»

Затверджена наказом ректора НУБіП України № 1699 «С» від 11.10.2021 р.

Термін подання завершеної роботи на кафедру 2022.11.10

(рік, місяць, число)

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: дані підприємств по всій Україні.

Перелік питань, що підлягають дослідженню.

1. Теоретико-методичні засади фінансового забезпечення підприємств

2. Аналіз фінансового забезпечення аграрних підприємств

3. Шляхи покращення фінансового забезпечення аграрних підприємств

Перелік графічного матеріалу (за потреби)

Дата видачі завдання « 25 » листопада 2021р.

Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи

(підпис)

Скрипник Г.О.

(прізвище та ініціали)

Завдання прийняв до
виконання

(підпис)

Погорілий Я.В.

(прізвище та ініціали студента)

РЕФЕРАТ

Магістерська робота на тему: «Фінансове забезпечення аграрних підприємств» виконана на основі даних Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Державної служби статистики, складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури, і викладено на 79 сторінках комп'ютерного тексту, що містить 11 таблиць.

Метою роботи є розкриття теоретичних та методичних основ, а також розробка практичних рекомендацій щодо розвитку фінансового забезпечення аграрних підприємств.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів фінансового забезпечення аграрних підприємств.

Об'єктом дослідження є процес розвитку фінансового забезпечення аграрних підприємств.

Методи дослідження. В роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: аналіз і синтез – при вивченні об'єкта дослідження; Категоріальноцільовий, системноструктурний – при систематизації теоретичних положень і обґрунтуванні сутності, видів, об'єктів фінансового забезпечення аграрних підприємств; фінансово-економічного та статистичного аналізу – при оцінці показників, динаміки та обсягів наданих послуг діяльності; аналітичний, експертної оцінки – обґрунтування впливу фінансового забезпечення на підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств.

Робота складається з вступу, трьох розділів і висновків та пропозицій. В першому розділі розглядаються теоретичні підходи до визначення поняття «фінансове забезпечення», система фінансового забезпечення аграрних підприємств. У другому розділі проведено оцінку стану, обсягу та динаміки фінансового забезпечення аграрних підприємств. В третьому розділі обґрунтовано вплив фінансового забезпечення на підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств, перспективи розвитку, наведено пропозиції щодо державної підтримки фінансового забезпечення.

Ключові слова: РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ, ІНВЕСТИЦІЇ, ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ, БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ, БЮДЖЕТНЕ ФІНАНСУВАННЯ.

НУБІП України

ЗМІСТ	
ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ	10
1.1. Теоретичні основи фінансового забезпечення аграрних підприємств	10
1.2. Фактори впливу на фінансове забезпечення аграрних підприємств	15
1.3. Методи та інструменти фінансового забезпечення аграрних підприємств	19
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	24
2.1. Аналіз ресурсного потенціалу аграрних підприємств	24
2.2. Оцінка стану фінансового забезпечення аграрних підприємств	32
2.3. Аналіз ефективності використання фінансових ресурсів аграрних підприємств	41
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	50
3.1. . Стан та ефективність державної підтримки аграрної сфери	50
3.2. Залучення альтернативних джерел фінансування аграрних підприємств	60
3.3. Вдосконалення механізму фінансування аграрних підприємств	65
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	75

ВСТУП

Актуальність проблеми. Агропромисловий комплекс та його найважливіша галузь - сільське господарство – відіграє важливу роль у розвитку національної економіки. Особливою формою підприємництва в аграрному секторі є аграрні підприємства. Фермер здійснює господарську діяльність самостійно з метою виробництва та реалізації товарної сільськогосподарської продукції для одержання прибутків і збільшення власного капіталу. Аграрне підприємство як форма підприємницької діяльності зі створенням юридичної особи використовує земельні ділянки, біологічні активи для вироблення продукції тваринництва і рослинництва, а також її переробки. Управління фінансовими ресурсами це складна система принципів, прийомів, методів та інструментів впливу на процеси формування і використання цих ресурсів. Стимулювання розвитку ринкових відносин і прискорені темпи аграрної реформи викликали недорозвиненість системи управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств. Головним чином, недосконалою є макроекономічна підсистема, а мікроекономічна – справедливо вважається несформованою. Адже типові проблеми фінансування аграріїв значно ускладнено відсутністю кваліфікованого фінансового менеджменту і, як наслідок, поетапного процесу управління

Проблемі ефективного залучення фінансових ресурсів для функціонування виробництва агробізнесу приділяють дуже багато уваги. Праці учених дозволили вирішити багато важливих питань, пов'язаних з покращенням фінансової діяльності підприємств аграрної галузі через пошук альтернативних шляхів залучення коштів та створення відповідного механізму фінансового забезпечення. Проте аналіз останніх публікацій показав, що на даний момент стан підприємств даної галузі у своїй більшості є незадовільним, а питання розробки ефективної стратегії фінансового забезпечення виробництва суб'єктів господарювання агробізнесу залишаються актуальними і потребують подальших досліджень. Цим зумовлена наукова актуальність теми.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є характеристика та організація фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств,

ивизначення впливу на економіку України. Проаналізувати проблеми фінансового забезпечення підприємства та комплексно вдосконалити систему. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити наступні завдання:

- надати характеристику діяльності сільськогосподарських підприємств

України;

- проаналізувати фактори впливу на підприємства,

- аналіз фінансово-економічного стану сільськогосподарських підприємств;

- визначити напрямки підвищення фінансової безпеки підприємств.

Об'єкт дослідження – процес забезпечення діяльності аграрних підприємств

Предмет дослідження – сукупність теоретико-методичних та науковопрактичних аспектів функціонування фінансового забезпечення діяльності аграрних підприємств.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої в роботі мети використовувались такі методи дослідження: теоретичне узагальнення; аналізу та синтезу; класифікації; статистичного й техніко-економічного аналізу; структурно-логічного аналізу.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-законодавчі акти України, наукові публікації вітчизняних та іноземних вчених, статистичні дані Державної служби статистики України, офіційні дані Національного банку України та Міністерства аграрної політики та продовольства, матеріали періодичних видань та науково-практичних конференцій.

Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Практичне значення одержаних результатів. Результати кваліфікаційної магістерської роботи рекомендується використовувати під час проведення наукових досліджень, у практичній діяльності аграрних підприємств

Апробація результатів кваліфікаційної магістерської роботи. За результатами дослідження опубліковані

тези: Потгорілий Я.В., Скрипник Г.О. Фінансове забезпечення аграрних підприємств// Фінансові механізми сталого розвитку України в умовах сучасних викликів: тези доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених (м. Київ, 03 червня 2022 року). К.: КЦ «Компринт», 2021.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Теоретичні основи фінансового забезпечення аграрних підприємств

Фінанси підприємств є складовою частиною фінансової системи і вони займають вагоме місце у структурі фінансових відносин суспільства. Вони використовуються у сфері суспільного виробництва, де утворюється валовий внутрішній продукт, матеріальні та нематеріальні блага, національний дохід. Саме через це від стану фінансів підприємств залежатиме ступінь задоволеності суспільних потреб та фінансової стійкості країни.

Підприємства вступають у фінансові відносини з метою формування та використання фінансових ресурсів, належна забезпеченість якими оптимальна структура та ефективне використання яких є умовою успішного функціонування будь-якого підприємства.

Щодо визначення економічної природи такої категорії, як фінансові ресурси підприємств існує безліч точок зору українських та зарубіжних вчених, а саме:

Білоліпецький В. Г., Буряковський В. В., Василик О. Д., Вознюк Г. Л., Лігоненко Л. О., Гуляєва Н. М., Гринюк Н. А., Завгородній А. Т., Зятковський І. В., Колчина Н. В., Мерзляков І. В., Опарін В. М., Павлюк К. В., Поддєрьогін А. М., Романенко О. Р., Смовженко Т. С., Юрій С. І.

Основним моментом у процесі наукового дослідження фінансових ресурсів підприємств, як економічної категорії, є визначення поняття “фінансові ресурси підприємства”

Завгородній Т. С., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. визначають фінансові ресурси як сукупність коштів, що перебувають у розпорядженні держави та суб'єктів господарювання [71, с. 356].

Павлюк К. В. вважає фінансовими ресурсами підприємства грошові нагромадження і доходи, які утворюються в процесі розподілу й перерозподілу валового внутрішнього продукту й зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення і задоволення

інших суспільних потреб [55, с. 7].

Буряковський В. В. визначає фінансові ресурси підприємств як грошові фонди цільового призначення, які формуються в процесі розподілу і перерозподілу національного багатства, валового внутрішнього продукту, національного доходу і використовуються для здійснення поставлених цілей підприємства [13, с. 135].

Зятковський І. В. вважає фінансовими ресурсами підприємства суму грошових резервів і надходжень цільового призначення, якими розпоряджається підприємство на правах власності, повного господарського відання і оперативного управління та використовує на статутні потреби [29, с. 17].

Лігоненко Л. О., Гуляєва Н. М., Гринюк Н. А. фінансовими ресурсами підприємства вважають сукупність грошових коштів, сформованих із метою фінансування розвитку підприємства в майбутніх періодах. Фінансові ресурси у діяльності підприємства є одним із основних факторів виробництва, формують його виробничий потенціал разом із трудовими та матеріальними ресурсами. Вони спроможні регулювати дохід у різних сферах діяльності підприємства та у процесі свого функціонування забезпечать інтереси різних суб'єктів економічних відносин [44, с. 194 - 195].

Поддерьогін А. М. фінансові ресурси трактує як грошові кешти, що є в розпорядженні підприємства. Таким чином до фінансових ресурсів він відносить усі грошові фонди й ту частину грошових коштів, яка використовується в не фондовій формі [58, с. 412].

Опарін В. М. – описує фінансові ресурси підприємства як суму коштів, спрямованих в основні засоби та обігові кошти підприємства [53, с. 133].

Білоліпенкий В. Г. і Мерзляков І. В. фінансові ресурси розділяють на внутрішні, які в реальній формі представлені в стандартній звітності у вигляді чистого прибутку та амортизації, а в перетвореній формі – у вигляді стійких пасивів, та залучені [7, с. 52].

Фінансове забезпечення господарської діяльності полягає у фінансовій підтримці безперервності виробництва, розширенні виробничих фондів (основних та оборотних) суб'єктів господарювання; активному впливі на підвищення

продуктивності праці, зниження собівартості продукції, збільшення накопичень і підвищення ефективності виробництва. Фінансове забезпечення – це частина фінансового механізму, покликаною супроводжувати розподільні та перерозподільні процеси з метою утворення доходів і фондів коштів підприємства.

Фінансове забезпечення спрямоване на формування дієвого механізму залучення і використання фінансових ресурсів у господарській діяльності галузевих підприємств з метою виконання фінансово-економічних і соціальних функцій. В економічній літературі поняття «механізм фінансового забезпечення» використовується досить широко, проте існують різні думки щодо його специфіки відносно сільськогосподарських підприємств, не чітко сформовані його складові, форми та фактори впливу. Серед розмаїття визначень і підходів учених та практиків найбільшої уваги заслуговують такі погляди на розуміння його суті.

Найчастіше під механізмом фінансового забезпечення підприємств розуміють сукупність фінансових відносин направлених на використання різних форм і методів, фінансових інструментів, зовнішніх й внутрішніх факторів та важелів впливу щодо залучення й використання фінансових ресурсів в господарській діяльності підприємств. Матеріальним відображенням фінансових відносин є грошові потоки, організація та спрямування яких відбувається за певними правилами, що й характеризує систему фінансового управління. На підставі цього підходу сам механізм розуміють як організаційне відображення фінансових відносин. Механізм фінансового забезпечення розуміють як сукупність методів і форм, інструментів, прийомів і важелів впливу на формування та рух фінансових ресурсів підприємства. Він відображає зовнішню дію функціонування фінансів, характеризує їх як вирішальний фактор впливу на економічний стан підприємства. Завдяки такому аспекту існує можливість чітко окреслити структуру фінансового механізму. В. Федосов, В. Опарін, О. Василик вважають, що механізм фінансового забезпечення включає дві підсистеми (фінансово-кредитне забезпечення і регулювання), які функціонують взаємопов'язано, на основі організаційної структури і важелів впливу з метою оптимального залучення, використання та розподілу фінансових ресурсів на макроекономічному та мезоекономічному рівні.

На думку автора, при визначенні зазначеної категорії необхідно розглядати її на основі двох домінуючих підходів. З одного боку, механізм фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств – це система фінансових форм, методів, важелів та інструментів, які використовують у фінансовій політиці держави і підприємства згідно нормативного, правового та інформаційного забезпечення. З іншого боку, механізм фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств – це сукупність фінансових взаємовідносин між суб'єктами та об'єктами із застосування методів та форм залучення фінансових ресурсів для безперервності процесу виробництва з метою оптимізації впливу на кінцевий результат діяльності. Цей механізм становить систему встановлених державою форм та методів організації фінансових відносин і чутливо реагує на поточний стан економіки та соціальної сфери країни. Структуру механізму складають форми і методи (стимулювання й обмеження) та фактори впливу, пов'язані з внутрішнім та зовнішнім ринковим середовищем. На основі розглянутих особливостей встановлено, що основна мета дії механізму фінансового забезпечення діяльності – це формування, раціональне використання й нагромадження фінансових ресурсів у процесі господарської діяльності для ефективного функціонування підприємств. Фінансове забезпечення полягає у виділенні певної суми фінансових ресурсів з метою вирішення окремих фінансово-господарських завдань суб'єкта господарювання. При цьому розрізняють забезпечувальну і регулятивну його дію. Перша проявляється у встановленні джерел фінансування, тобто покриття повсякденних потреб, і характеризує пасивний вплив фінансового забезпечення. Друга дія пов'язана із системою регулювання механізму фінансового забезпечення діяльності підприємств, яка здійснюється на основі державної політики щодо розвитку аграрного сектору економіки, ринкових методів регулювання та знаходиться під впливом міжнародних інститутів та інституцій. Основними елементами механізму фінансового забезпечення є методи, форми залучення фінансових ресурсів, інструменти та важелі впливу. Видами забезпечення дії виступають організаційно-інституційні, нормативно-правові та інформаційні ресурси. Методами

регулювання дії є різні види фінансового контролю та фінансових стимулів і санкцій.

Джерелами формування фінансових ресурсів можуть бути як власні, так і залучені кошти. У першому випадку враховують нерозподілений прибуток, амортизаційні відрахування, ліквідацію чи продаж частини майна. Залучені ресурси формують із державних джерел, банківського кредитування, аграрних розписок тощо. Державні фінансові програми підтримки розвитку сільськогосподарських підприємств спрямовуються на конкретні цілі й стимулюють розвиток інноваційної діяльності виробників. Однак ці джерела не вирішують проблем фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств, оскільки під впливом економічної ситуації в країні їх фінансові потреби зростають.

Фінансове забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств залежить від ефективності діючої системи регулювання та стимулювання, що здійснюється різними суб'єктами інституціонального середовища. Реалізація фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств відбувається під впливом діючих інституційних норм, які є основою механізму регулювання фінансових відносин на основі узгодження ринкових і державних регуляторів розвитку аграрної галузі.

Фінансове регулювання проводиться за допомогою фінансових інструментів. Одні з них діють у процесі вилучення частини доходів – податки, а також внески у державні цільові фонди та корпоративні централізовані фонди. Це інструменти первинного впливу. Другі, навпаки, впливають шляхом збільшення ресурсів, а саме: банківські позики і державні субсидії та інвестиції. Це інструменти вторинного впливу. При цьому дія фінансових інструментів може мати як загальний для всіх суб'єктів характер (на основі рівня оподаткування й однакового підходу до кредитування та безповоротного фінансування), так і селективний (на основі диференційованого підходу). Переважає селективний, бо саме він є основою збалансування інтересів і суперечностей у суспільстві, а також виступає головною формою здійснення фінансової політики.

Від самого запровадження самоврядування в Україні воно було недосконалим, тепер його проблеми суттєво загострилися через низку факторів й обставин, починаючи з законодавства і завершуючи правосвідомістю громадян.

Спостерігається низький рівень цивілізованості суспільства, що характеризується дефіцитом економічної культури, зокрема: консерватизмом мислення; відсутністю розуміння структури та механізмів ринкової економіки й очікуванням швидкої реакції на зміну обставин; безініціативністю; звичкою до безвідповідальності; недбалим ставленням до інституцій, правил і законів; схильністю до патерналізму.

1.2. Фактори впливу на фінансове забезпечення аграрних підприємств

Аграрна сфера являє собою систему, що формується шляхом поєднання аграрного виробництва і сільських територій, які забезпечують діяльність основних складових сталого розвитку (економічної, соціальної та екологічної). Таке поєднання, цих двох систем, є актуальним з огляду на сучасний європейський вектор розвитку України та наголос на «єдності аграрного виробництва і сільських територій» у «Порядку денному на XXI столітті» ООН.

З розвитком і прискоренням глобалізаційних процесів та появою відповідних тенденцій міцність зв'язків між аграрним виробництвом та сільськими територіями України зростає, змінюється співвідношення в структурі інститутів впливу на забезпечення збалансованого економічного, соціального та екологічного розвитку цього складного системного утворення. Сталий розвиток агровиробництва – це довгостроковий розвиток, збалансований з точки зору соціально-економічних і агроекологічних параметрів, головним критерієм якого доречно визнати підвищення якості життя працівників агровиробництва, сільського населення, та в цілому населення України на основі збереження її життєзабезпечуючих комплексів та забезпечення продовольчої безпеки держави.

Нинішнє становище, в якому перебувають сільське господарство і переробні галузі світового господарства, визначено як посткризове. Глобальна фінансово-економічна і соціальна криза супроводжується значним спадом сільськогосподарського виробництва та зниженням продовольства в розрахунку на

душу населення. За часи функціонування міжнародних регуляторних організацій нагромаджено великий аналітичний матеріал про причини кризи в аграрному секторі та шляхи виходу з неї. В.М. Шкаберін, який проаналізував світові тенденції забезпечення продовольчої безпеки, зазначає, що можна назвати такі особливості аграрної політики: сільське виробництво в більшості країн здійснюється переважно фермерськими господарствами; другою суттєвою особливістю аграрного сектору є використання землі як засобу виробництва; сільськогосподарське виробництво вкрай залежне від природних умов; можливість диверсифікації продукції сільського господарства дуже обмежена; кінцевим продуктом сільськогосподарського виробництва є сировина для промислової переробки і продовольство; попит на сільськогосподарські і продовольчі товари є еластичним залежно від доходу; низька еластичність попиту на сільськогосподарську продукцію породжує так звану довгострокову фермерську проблему; цінова нееластичність попиту на сільськогосподарську продукцію в сукупності з великою залежністю аграрного виробництва від природного чинника і конкуренцією виробників зумовлює короткострокову фермерську проблему [13]. Фізично ці структурні тенденції необхідності забезпечення продовольчої безпеки обумовлені, на думку О.Г. Макаруча, такими негативними факторами: низькі загальносвітові темпи нарощування виробництва відносно щорічного зростання населення; зростання цін на енергоносії, що призводить до підвищення собівартості продукції; нестача земельних та водних ресурсів, низький рівень вкладення інвестицій в аграрну науку і технології; нарощування проблем голоду і недоїдання. Водночас до цих проблем слід віднести зростання виробництва біопалива, яке потребує використання площ орних земель, що відповідно призводить до відведення їх не під продовольчі цілі [24].

Радикальну думку щодо подальшого економічного розвитку АПК багатьох країн світу висловлює професор А.С. Лисецький: «Останнім часом відбулася різка зміна пріоритетів аграрної політики розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні. Якщо на початку реформ йшлося про переваги спеціалізованого фермерського господарства, що базується на приватній власності на землю, то нині

– про повернення до державної підтримки великих товаровиробників у сільському господарстві». На наш погляд, виявилось, що ринкова система не може вирішити сукупність завдань відтворення продуктивних сил галузі, проблеми закупки продукції та соціально-економічного розвитку села. Тенденції, що набули стійкого характеру та висвітлили основні причини, які викликали кризовий стан аграрного економіки, сформулював Т.О. Зінчук: зниження дієвості в багатьох країнах ЦСЄ нормативно-правової бази розвитку АПК, запровадженої у середині 90-х рр. XX ст.; повільні темпи реформування майнових і земельних відносин на селі та формування ефективних структур господарювання; нежиттєздатність колективної форми власності в сучасних умовах; хронічна збитковість і повна банкрутність господарств сусільного сектору; надмірний податковий і кредитний тиск на сільськогосподарських виробників; недооцінка владними структурами багатьох країн світового досвіду щодо необхідності розпочати перебудову з сільського господарства як пріоритетного та важливого сектору світової економіки; непривабливість інвестиційного клімату, зумовлена «непрозорим» режимом міжнародної торгівлі; відсутність ефективних структур господарювання [37].

Остання проблема є інституційною і тісно пов'язаною з тематикою нашого дослідження, тому що до ефективних структур господарювання в аграрному секторі економіки слід віднести, як інститути в цілому (національні та наднаціональні), так і міжнародні організації, відповідно до шляхів вирішення означених проблем слід додати поширення діяльності міжнародних організацій, які охоплюють практично всі сфери діяльності інституційного регулювання аграрної економіки. Міжнародні організації, що сприяють регулюванню процесів забезпечення продовольчої безпеки, подано в додатку Є.

Пошук нової парадигми розвитку аграрної економіки відбувається в умовах, коли розвинені країни ЄС, США та Канада є традиційними конкурентами на світових ринках продовольства. Ці країни обіцяють скоротити державну підтримку фермерів лише в середньостроковій перспективі. У цей період стара ліберальна політика стосовно села є згубною. Не можна ігнорувати тезу економічної теорії про те, що сільське господарство – проблемна галузь, яка функціонує в умовах

нестабільності та економічної незбалансованості. Причинами нестабільності є, по-перше, наслідки дії природно-кліматичних і біологічних факторів, а по-друге, низька еластичність попиту та пропозиції на ринках продовольства. Кон'юнктура світового ринку нестабільна, тому проблема розвитку та здійснення програми заходів щодо підтримки експорту країни на світовому ринку за умов його глобалізації, збільшення або принаймні збереження його питомої ваги у світовій торгівлі є особливо актуальною. Як зазначає В.І. Губенко: «обсяги і структура експорту країни безпосередньо залежать від її потенціалу, який можна визначити як максимальну здатність національної економіки при певному розвитку продуктивних сил випускати товари і надавати послуги, конкурентоспроможні на зовнішніх ринках» [29].

Якщо розглядати стан, економічний розвиток і зовнішньоекономічний розвиток аграрного комплексу, то стає зрозумілим, що наша країна посідає не відповідні її економічному потенціалу місця. Головні напрями активізації зовнішньоекономічної діяльності та реалізації експортного потенціалу АПК України на думку В.І. Губенка, такі: формування ефективного власника в АПК; утвердження сучасних економічних механізмів в усіх його підрозділах; налагодження політичних взаємовідносин як важливої умови розвитку зовнішньоекономічних зв'язків з різними країнами, активізація інвестиційної діяльності, розширення експортно-орієнтованих виробництв і зменшення імпортозалежності АПК України, запровадження сучасної системи стандартизації і сертифікації відповідно до міжнародних вимог. Слід повністю погодитися з цим науковцем та зазначити, що у світовій аграрній економіці застосування стандартів, або їх окремих положень, як окремого інституту регулювання є обов'язковим: для всіх суб'єктів господарювання; для учасників угоди (контракту) на розроблення виготовлення чи постачання продукції, якщо у ній (ньому) є посилання на певні стандарти; для виробника чи постачальника продукції, якщо він склав декларацію про відповідність продукції певним стандартам чи зазначив позначення цих стандартів у її маркуванні; для виробника чи постачальника, якщо його продукція сертифікована щодо дотримання вимог стандартів. Таким чином, під час аналізу

теоретичних концепцій взаємозв'язку глобальної інституалізації та забезпечення продовольчої безпеки виявлено, що стандартизація сільськогосподарської продукції та продуктів харчування є одним з головних чинників забезпечення продовольчої безпеки. Цим питанням опікується значна кількість міжнародних організацій.

Найважливіші результати та наочні переваги стандартизації полягають у дотриманні відповідності продукції, процесів та послуг їх призначенню та вимогам безпеки, усуненні перешкод у торгівлі та сприянні науковотехнічній співпраці. Це досягається встановленням у нормативних документах оптимальних правил, вимог, загальних принципів чи характеристик щодо: безпеки продукції, процесів та послуг для життя, здоров'я та майна людей, захисту природного довкілля; якості продукції, процесів та послуг відповідно до розвитку науки, техніки, технологій і потреб населення; технічної та інформаційної сумісності, уніфікації, взаємозамінності; однаковості, повторюваності та відтворюваності вимірів сільськогосподарської продукції; економії усіх видів ресурсів та ощадливого їх використання, поліпшення техніко-економічних показників виробництва; безпеки господарських об'єктів, складних технічних систем з урахуванням допустимого ризику виникнення природних і техногенних катастроф та інших надзвичайних ситуацій. Сучасна стандартизація ґрунтується на таких основних принципах: урахування рівня розвитку науки і техніки, екологічних вимог; економічна доцільність і ефективність для виробника та суспільна вигода, залучення до розробки всіх зацікавлених; прийняття стандартів за умови консенсусу, тобто за відсутності слушних заперечень щодо важливих питань у більшості зацікавлених сторін; відкритість інформації про чинні стандарти і програми робіт; однозначність, зрозумілість, несуперечливість та обґрунтованість вимог НД і можливість їх перевірки. Масштаби діяльності цих організацій з питань забезпечення продовольчої безпеки підтверджуються дослідженнями професора Л.М. Хомічака, який проаналізував міжнародну нормативну базу за основними групами харчових продуктів та продукції їх переробки: молоко, м'ясо, риба та морепродукти, зерно, овочі, фрукти – з урахуванням кількісної характеристики

наявних міжнародних стандартів на харчову продукцію, методів контролю та інші об'єкти.

1.3 Методи та інструменти фінансового забезпечення аграрних підприємств

Розвиток сільськогосподарських підприємств значною мірою залежить від наявності у них фінансових ресурсів. Для багатьох сільгосппідприємств України як на сучасному етапі розвитку, так і в майбутньому великою проблемою є і залишатиметься відсутність власних ресурсів та недоступність для них (особливо для малих і середніх підприємств) джерел зовнішнього фінансування. Це пов'язано з підвищеними ризиками, обмеженістю методів та фінансових інструментів, які їм пропонують фінансові установи, які самі страждають від того, що їхні відносини з суб'єктами агробізнесу не розвинені. Основою розвитку підприємств є їх ресурсне забезпечення, а в ринкових умовах особливо важливе фінансове забезпечення. У розумінні поняття фінансової безпеки нам близька думка О.Є. Гудзь, що це можливість забезпечити суб'єкта господарювання необхідними фінансовими ресурсами, а не лише покрити витрати на відтворення за рахунок накопичених власних коштів суб'єкта, державного бюджету та інших фінансових джерел. Якщо бути ще точнішим, фінансове забезпечення — це процес забезпечення суб'єкта господарювання необхідними фінансовими ресурсами різноманітними способами з використанням різноманітних інструментів.

Фінансове забезпечення підприємства здійснюється за рахунок власних фінансових ресурсів (найбільш ліквідних активів) підприємства (його грошей та їх еквівалентів, готової продукції), а також за рахунок зовнішніх: кредитних ресурсів, бюджетного фінансування та інвестицій. Кількісна оцінка рівня фінансових ресурсів відображається на платоспроможності підприємства.

Фінансова підтримка може надаватися різними методами — самофінансування, кредитування, державне фінансування, страхування, інвестування. Важливим є вибір цих методів, до якої галузі економіки належить суб'єкт, яким ризикам піддається, яка специфіка його надання.

Пошуки фінансування для сільськогосподарських підприємств останнім часом ведуться в несприятливих умовах: після фінансової кризи 2014 року фондовий ринок України все ще перебуває в неактивному стані; залучення фінансових ресурсів на світовий ринок шляхом залучення боргових позик потребує відповідного досвіду розміщення єврооблігацій, якого ще не вистачало навіть в аграрних підприємств; відбувається процес уповільнення зростання інвестицій в реальний сектор країни; банківське кредитування під заставу є проблематичним для багатьох підприємців через відсутність застави (особливо для малих підприємств), значно погіршилася ситуація з валютним кредитуванням; система кредитування через кредитні спілки не набула достатнього розвитку; а страхові відшкодування за сільськогосподарськими страховими продуктами знаходяться на досить низькому рівні, що не стимулює фермерів страхувати своє майно.

Вибір перспективних інструментів зовнішнього та внутрішнього фінансування сільськогосподарських підприємств на даному етапі їх розвитку має ґрунтуватися на їх розмірах, економічному стані та ступеню готовності керівництва використовувати нові інструменти та відповідати за фінансові зобов'язання своїх підприємств.

Перспективними інструментами зовнішнього фінансування для фінансово сильних компаній з досвідом роботи в ЄБРР та IFC можуть бути: банківські кредити (поступово агрофірми стають пріоритетними клієнтами банків); IPO, внутрішні облігації та єврооблігації; кредити міжнародних організацій, кредити Аграрного фонду на заставну продукцію. Як і раніше, пріоритетом залишається отримання банківського кредиту. Однак умови банківського кредитування поступово змінюються, і компанії повинні бути до них готові. Для роботи з банками над великими інвестиційними чи інноваційними проектами компанія повинна мати висновки міжнародного аудиту протягом кількох років, дотримуватися внутрішніх стандартів звітності, бюджетування, прогнозування, мати рейтинги міжнародних агентств, відповідальний менеджмент, бути прозорим і передбачуваним у синдіковані банківські кредити.

Проблеми зовнішньої фінансової підтримки середніх і особливо малих сільськогосподарських підприємств пов'язані з їх низькою рентабельністю, відсутністю застави, непрозорістю фінансової діяльності, низьким рівнем

управління. Для них більше підходять такі інструменти фінансування: кредити регіональних кредитних спілок, банківські кредити, фінансування за програмами державної підтримки, лізинг, франчайзинг, аграрні розписки (товарно-фінансові).

Останній може виступати як самостійний інструмент позики, або в поєднанні з позикою як надійне забезпечення, зобов'язання за розписками можуть бути забезпечені гарантією фінансової установи, як при авалізації векселів. Аграрні

розписки як новий інструмент фінансування сільськогосподарських підприємств створить у майбутньому умови для ефективної взаємодії банківської, страхової, виробничої та торговельної систем. Уточнення категорії фінансового забезпечення

як процесу забезпечення суб'єкта господарювання необхідними фінансовими ресурсами шляхом використання різних методів та інструментів орієнтує фінансових менеджерів на постійний пошук найефективніших ресурсів, для

найкращого забезпечення фінансовими ресурсами. Підприємства аграрного сектору України мають велику потребу у фінансових ресурсах для свого подальшого розвитку, а з об'єктивних та суб'єктивних причин поки не мають

достатнього доступу до джерел зовнішнього фінансування. У фінансовій системі розроблено різноманітні фінансові методи та інструменти, які можуть бути реалізовані сільськогосподарськими підприємствами. Потрібний сильний

зустрічний рух партнерів і грамотне управління цим процесом з боку фінансового менеджменту.

НУБІП України

НУБІП України

НУВБІП України

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Аналіз ресурсного потенціалу аграрних підприємств

Вихідним пунктом для реалізації мети дослідження є формування розуміння сутності ресурсного потенціалу як економічної категорії. Скоріше правилом, ніж виключенням є наявність цілого спектру підходів до його визначення. Так, наукова література містить, зокрема, наступні варіанти детермінації ресурсного потенціалу:

- сукупність матеріальних, нематеріальних, трудових, фінансових ресурсів, у тому числі здатність робітників підприємства ефективно використовувати названі ресурси для виконання місії, досягнення поточних та стратегічних цілей підприємств;

- не тільки сукупність ресурсів, що є в розпорядженні підприємства чи цілого регіону, а також спроможність працівників і менеджерів використовувати ресурси з метою виробництва товарів (послуг) та отримання максимального прибутку. Він характеризує не весь запас конкретного ресурсу, а ту його частину, яка залучена у виробництво з урахуванням економічної доцільності та досягнень науково-технічного прогресу і включає в себе не тільки сформовану систему ресурсів, а й нові альтернативні ресурси та їхні джерела;

- характеристика наявності фінансових, виробничих та інноваційних ресурсів, які в подальшому можуть бути активовані для ефективного функціонування, а також резервів та можливостей мобілізації цих ресурсів, які можна буде використати для забезпечення безперебійної роботи в майбутньому;

- сукупність матеріальних, нематеріальних, трудових, фінансових ресурсів, включаючи здатність робітників підприємства ефективно використовувати названі ресурси для досягнення поточних стратегічних цілей та виконання місії підприємства;

- сукупність накопичених ресурсів господарюючого суб'єкта, що характеризують систему його можливостей у реалізації цілеспрямованої діяльності

з урахуванням впливу постійно змінних факторів внутрішнього та зовнішнього середовища;

- сукупність можливостей факторів (ресурсів), що реалізуються в процесі виробництва матеріальних благ, а також невикористаних можливостей, задля ефективного використання виробничих, природних і науково-технічних ресурсів, необхідних для забезпечення економічного зростання підприємства та більш повного задоволення суспільних потреб;

- сукупна інтегральна продуктивність промислових і природних засобів виробництва, а також трудових ресурсів, які відображаються показниками виходу валової та товарної продукції на одиницю земельної площі;

- комплексна категорія, що є основою матеріального відтворення в гармонійному поєднанні з продуктивними силами й виробничими відносинами, що збалансовує кількісні та якісні співвідношення ресурсів;

- складна система, яка включає досвід та знання підприємства, інтелектуальний капітал, конкурентні можливості, унікальні навички працівників, стратегічні активи, ринкові досягнення, необхідні для успішної конкурентної боротьби на ринку;

- сукупність ресурсів, якими володіє підприємство, що забезпечують можливість отримання максимального економічного ефекту в заданий момент час.

Різноманітність підходів до розуміння змісту ресурсного потенціалу зумовлена його багатоаспектністю, зокрема, в представлених визначеннях по-

різному сформульована функція реалізації ресурсного потенціалу, як то: виконання місії, досягнення поточних та стратегічних цілей підприємства (Маршук Л.М.,

Материнська О.А., Ярова А.О.); отримання максимального прибутку (Лейбович А.В.); ефективне функціонування, безперебійна робота (Берднікова Л.Ф.);

реалізація цілеспрямованої діяльності (Стексова С.Ю.); забезпечення економічного зростання підприємства та більш повного задоволення суспільних потреб

(Краснокутська Н.С.), збалансування кількісного та якісного співвідношення ресурсів (Славов В.П.); успішна конкурентна боротьба на ринку (Томпсон А.А.,

Стрикленд-ІІА. Дж.) досягнення максимального економічного ефекту (Окорокова Л.Г.).

На мій погляд, представлений спектр функціональної спрямованості ресурсного потенціалу в більшості випадків є вузьким і не відповідає сучасним поглядам на реалізацію бізнес-процесів, а його розуміння необхідно розширити за рахунок включення концептів сучасних теорій сталого та інклюзивного розвитку. Зазначений підхід отримав відображення у наступному визначенні категорії «ресурсний потенціал»: сукупність ресурсів, що може бути залучена у виробничі процеси за наявних технологій і соціально-економічних відносин з метою реалізації тактичної мети отримання максимального прибутку підприємством в рамках стратегії підтримання екологічного балансу навколишнього середовища та розбудови механізмів гармонізації соціальних відносин.

Структурний аналіз ресурсного потенціалу як системи взаємопов'язаних видів ресурсів стикається з проблемою їх неоднозначного трактування. В найбільш загальному вигляді можна використати теорію факторів виробництва, за якою виділяються такі фактори як земля, капітал і праця з подальшою деталізацією зазначених дефініцій та особливостей використання в аграрному секторі з огляду на специфіку розвитку виробничих відносин в соціально-економічній системі сучасного етапу розвитку.

Земля для аграріїв є базовим фактором, виступаючи природною умовою сільськогосподарського виробництва і приймаючи безпосередню участь у створенні продукту. Специфічною характеристикою землі визнається родючість, яка при правильному використанні не лише не вичерпується, а має потенціал підвищення. Земля не має замінників, отже її пропозиція жорстко обмежена. Агросектор в Україні тривалий час існував виключно на орендних відносинах, що формувалися між власниками паїв та суб'єктами виробництва. Рента як форма доходу власника землі передбачає оплату за користування аграрними угіддями. Вона забезпечується шляхом сплати рентних платежів з гектара паїв, а її розмір визначається за домовленістю між сторонами, але не може бути меншим від розміру, встановленого чинним законодавством. Податківці вважають, що

мінімальний розмір орендної плати при оренді земельних паїв слід визначати спираючись на вимоги ст. 1 Указу № 92/2002, а в ній зазначено, що плата (річна) за оренду земельних ділянок сільгоспризначення, земельних паїв установлюється на рівні не менше 3% вартості такого паю (треба розуміти, проіндексованої нормативної грошової оцінки). Нормативна грошова оцінка землі в розрізі регіонів України представлена в Табл.2.1.

Показники нормативної грошової оцінки сільськогосподарських угідь

в Україні станом на 01.01.2021 (гривень за гектар)

№ з/п	Регіон	Рілля, передози	Багаторічні насадження	Сіножаті	Пасовища
1.	Вінницька область	27184	47053,16	3140,38	1558,08
2.	Волинська область	21806	41349,74	6039,19	4478,47
3.	Дніпропетровська область	30251	55608,28	7971,74	6232,31
4.	Донецька область	31111	58459,98	7247,03	6037,55
5.	Житомирська область	21411	35646,33	5072,92	4089,95
6.	Закарпатська область	27268	37072,18	6522,33	5258,51
7.	Запорізька область	24984	41349,74	6039,19	4868,99
8.	Івано-Франківська область	26087	37072,18	4831,36	4479,47
9.	Київська область	26531	42775,60	6280,76	4479,47
10.	Кіровоградська область	31888	67015,10	8696,44	6037,55
11.	Луганська область	27125	47053,16	8213,30	5842,79
12.	Львівська область	21492	27091,21	5797,03	4089,95
13.	Миколаївська область	27038	47053,16	8213,30	5842,79
14.	Одеська область	31017	62737,54	8938,01	4011,33
15.	Полтавська область	30390	64163,40	5556,06	4284,71
16.	Рівненська область	21938	37072,18	5072,92	3700,43
17.	Сумська область	26793	49904,86	6522,33	4674,23
18.	Тернопільська область	29035	57034,13	6280,76	5648,03
19.	Харківська область	32237	67015,10	6280,76	6427,07
20.	Херсонська область	24450	37072,18	5314,49	4284,71
21.	Хмельницька область	30477	52756,57	6763,90	5258,51
22.	Черкаська область	33646	74144,37	8454,87	5648,03
23.	Чернівецька область	33264	62737,54	5556,06	5063,75
24.	Чернігівська область	24065	55608,28	8696,44	5063,75

Саме вище зазначений механізм визначає функціонування сфери земельних ресурсів, однак 31 березня 2020 року Верховна Рада України ухвалила закон, що

дозволяє продаж аграрних угідь з 01 січня 2024 року для юридичних, а для фізичних осіб вже з 01 липня 2021 року. Останні зможуть придбати ділянки площею до 100 га, а представники приватного бізнесу – до 10 000 га. Це вносить значні корективи у алгоритми формування ресурсного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу.

Сучасне розуміння капіталу підприємства включає такі елементи: засоби виробництва, що є результатом праці людини, фінансовий капітал; інтелектуальний капітал, іміджевий капітал. Сукупність засобів виробництва, представлених у вартісній формі, та тієї частини фінансового капіталу, яка обслуговує процес виробництва, становить поняття «виробничий капітал підприємства». Його кругообіг відбувається як рух вартості, результатом якого є виробництво матеріальних благ, що втілюють в собі союзність спожитих засобів виробництва. Виробничий капітал суб'єкта господарювання визначає його виробничий потенціал, який системно поєднує такі елементи, як технічний та технологічний, а також фінансовий потенціал. Останній представляє собою здатність забезпечувати основні ланки ланцюга «постачання – виробництво – збут» грошовими коштами за принципом найбільш ефективного їх розподілу.

Інтелектуальний капітал (нематеріальні активи) уособлюється інтелектуальними цінностями (продуктами). Він виокремлюється від інших видів капіталу такою особливістю як невичерпність. Зі зростанням обсягу використовуваних знань обсяг інформації не зменшується, а зростає. Застосування нових інформаційних ресурсів замість застарілих потенційно може спровокувати дії радикального характеру, значно підвищити продуктивність праці, а також покращити використання інших ресурсів підприємства тощо.

Характерною рисою постіндустріального суспільства є вирізнення іміджу в якості одного з основних ресурсів. Останній перетворюється на стратегічний ресурс і капітал, він дозволяє одержувати економічні вигоди від позаекономічних чинників – символічних атрибутів і переваг, відчутних і неловимих елементів репутації, легенд і міфів, культурних традицій, мрій і забобонів, смаків і симпатій публіки. Імідж стає символом довіри аудиторії до якості і привабливості

пропозиції, гарантією справжності продукту. Частка символічного компонента в ціні товарів і послуг неухильно зростає. В науковій літературі з'являється термін «іміджевий (публіцитний) капітал», складовими елементами якого називають репутацію, позитивну громадську думку, престиж і привабливий імідж в очах громадськості, ефективний і вигідний публічний дискурс і, в цілому, позитивне публіситі. Кожна з цих субстанцій і всі вони разом у ринкових умовах мають свій вартісний еквівалент і, по суті, функціонують як вартості (капітал).

Праця як фактор виробництва представляє собою доцільну діяльність людини, результатом якої є продукт, що задовольняє ту чи іншу потребу. Вона детермінується факторами фізіологічних особливостей людини, рівня кваліфікації, його ставлення до праці, старанності тощо. В сучасних дослідженнях науковці оперують таким поняттям як людський капітал, під яким розуміється сукупність нематеріальних активів, які можна класифікувати як економічну цінність досвіду та навичок працівника. Це такі активи, як освіта, навчання, інтелект, навички, здоров'я та інші речі, які цінують роботодавці (доброземність, креативність, відповідальність). Людський капітал вже став провідним фактором виробництва і займає зараз близько 70% в структурі національного багатства розвинутих країн.

Хоча ще в середині ХХ століття на нього припадало лише 48% національного багатства. Зростання частки людського капіталу в структурі національного багатства є наслідком формування економіки знань. Людський капітал є макроекономічною категорією, однак її вплив на ресурсний потенціал підприємств, зокрема, аграрного профілю незаперечний і проявляється через показник продуктивності праці.

Для суб'єктів аграрного бізнесу актуалізується проблема меншої інтенсивності нагромадження людського капіталу в сільській місцевості, де переважно акумулюється сільськогосподарське виробництво. Нерівномірність зазначеного процесу пояснюється тим, що у великих містах та селах люди проживають, навчаються та працюють у різних умовах, по-різному сприймають та генерують інформацію, мають неоднакові здібності, майстерність, креативність, вважаємо, що це пов'язано з інфраструктурою освіти. Зазначена проблема

обумовлена відсутністю цільового розподілу випускників ВНЗ та низьким рівнем як матеріальної, так і нематеріальної мотивації до зайнятості висококваліфікованих спеціалістів у невеликих містах та в сільській місцевості.

Варто зауважити, що ефективність використання ресурсного потенціалу визначається не лише кількістю та якістю наявних ресурсів (факторів), а і їх співвідношенням, відповідністю їх величини та складу потребам завдань, що вирішуються. В даному випадку спрацьовує класичний закон спадної віддачі, який свідчить - внаслідок збільшення одного з факторів виробництва (праці, землі, капіталу) при сталих інших кількостях продукції спочатку збільшується вище пропорції, потім нижче пропорції і нарешті зменшується. Якщо розглядати загальні тенденції в стратегіях оптимізації складу ресурсів аграрними компаніями в Україні, то перше, що впадає в око – це оптимізація банків землі сегменту агрохолдингів шляхом їх скорочення, про що свідчать дані щодо динаміки обсягів земельного банку компаній з Топ-5 найбільших латифундистів (Табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Обсяг земельного банку агрохолдингів в Україні (2016 -2021 рр.), тис. га

Назва компанії	Роки				
	2017	2018	2019	2020	2021
Кернел	385	602,5	550	530	558
НАТ «UkrlandFarming»	605	605	570	500	358
МХП	370	370	370	370	368
Агропросперис (NCH)	430	430	400	396	360
Астарта - Київ	250	250	250	240	209

Представлені вище цифри свідчать про зміщення акценту на підвищення ефективності виробництва на основі інвестицій в інновації. Як зазначають експерти, великі земельні території в наш час – далеко не гарант високих та стійких прибутків, ставку слід робити на модернізацію виробництва, використання точних технологій при посіві та обробці, нових стійких до хвороб і догодних умов гібридів насіннєвого матеріалу. Фактично, можна стверджувати, що акцент переміщується

в нарощування такої складової ресурсного потенціалу, як капітал в багатоманітності його існування. При цьому, актуалізується роль трудового потенціалу, що приводить в дію всі інші елементи ресурсного потенціалу, створює систему ефективної взаємодії між ними, є джерелом нарощування інноваційної складової, що в сучасних умовах виступає необхідною умовою набуття стійких конкурентних переваг для аграрних підприємств.

Слід зауважити, що відповідно до закону зростання органічної будови капіталу К. Маркса, який стверджує тенденцію до збільшення відношення постійного капіталу (засобів виробництва) до змінного капіталу (робочої сили) як результату зміни технічного його складу, відбувається зростання продуктивності праці. У підсумку частка постійного капіталу збільшується, а змінного скорочується. Трудомісткість виробництва аграрної продукції має тенденцію до скорочення, що призводить до посилення напруги на ринку праці для низькокваліфікованих працівників. При цьому, потреба у висококваліфікованих робітниках, здатних до обслуговування сучасної техніки і продукування збільшення інноваційного потенціалу підприємств аграрного сектору зростає і стикається з дефіцитом працівників з переліченими компетенціями. Це, в свою чергу, виводить проблему створення умов нарощування ресурсного потенціалу для сільськогосподарських підприємств на макрорівень. Актуалізується запит на розбудову ефективної системи аграрної освіти.

2.2. Оцінка стану фінансового забезпечення аграрних підприємств

Найважливішою умовою розвитку сільськогосподарського виробництва є забезпечення його ефективності. У таблиці 2.3 за офіційними даними розраховується динаміка показників рентабельності сільськогосподарської продукції.

НУБІП України

Таблиця 2.3

Динаміка фінансових результатів діяльності підприємств сільськогосподарського сектору національної економіки

Рік	Чистий прибуток (збиток) млн грн	Підприємства, які одержали чистий прибуток		Підприємства, які одержали чистий збиток		Рівень рентабельності (збитковості), %	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат млн грн	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат млн грн	усієї діяльності	операційної діяльності
2019	101912,2	88,9	127525,5	11,1	25613,3	30,4	43,0
2020	89330,8	88,4	102230,4	11,7	12899,6	24,9	32,7
2021	78786,1	86,7	92072,7	13,3	78457,7	18,7	23,5

Табл. 2.3, свідчить про те що діяльність сільськогосподарських підприємств у порівнянні з іншими галузями народного господарства є прибутковою, однак рівень цього показника нестабільний у просторовому часі і коливається від 18,7% у 2021 р. до 30,4% у 2019 р. Позитивним моментом є збільшення у частці прибуткових підприємств. Автор звертає увагу на значно вищий рівень рентабельності операційної діяльності підприємства, який протягом досліджуваного періоду коливався від 11,1% у 2019 році до 13,3% у 2021 році, що свідчить про значний негативний вплив фінансово-інвестиційної діяльності підприємств на показники формування чистого доходу.

Основною причиною зниження рентабельності є висока вартість фінансових ресурсів, залучених виробниками до господарської діяльності, а також низький рівень їхньої інвестиційної активності на фінансовому ринку. Розглядаючи показники рентабельності сільськогосподарських підприємств залежно від їх розміру наведено в табл. 2.4 необхідно визначити їх значні коливання.

Таблиця 2.4

Динаміка рентабельності діяльності сільськогосподарських підприємств України за розмірами

Показники	Розміри підприємств	Значення показників по роках			2021р. до 2019р. +/-
		2019	2020	2021	
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	великі	54,3	29,3	24,6	5,2
	Середні	37,8	30,4	20,8	2,4
	Малі	41,4	37,2	24,1	6,2
Рівень рентабельності всієї діяльності, %	Великі	45,4	24,7	20,5	1,5
	Середні	23,4	21,6	15,4	1,4
	малі	32,4	30,0	15,6	4,4

Згідно з табл. 2.4, у 2019 році рентабельність малих підприємств була майже вдвічі меншою за рентабельність великих, однак у 2021 році саме за цим показником вони майже зрівнялися з рентабельністю великих та середніх. Така ситуація, пов'язана з нестабільністю аграрного бізнесу, значними коливаннями цін на сільськогосподарську продукцію в різні роки та різними змінами державної фінансової політики щодо аграрного сектору економіки.

На ефективність роботи всіх типів підприємств істотно впливало виробництво тієї чи іншої продукції. Найефективнішим є виробництво технічних культур (соняшник, ріпак, соя та ін.), зернобобових, для яких цей показник досягав у різні періоди відповідно 80,5% та 37,8%. Проте щорічне збільшення виробництва цієї продукції та недотримання сівозмін призводить до виснаження ґрунту.

Значною мірою нерентабельним залишається тваринництво, а саме виробництво яловичини, овець та птиці. Натомість зростає рентабельність виробництва молока. Нетиповим став 2021 рік, коли виробництво молока було рентабельним – 26,9%, м'яса птиці – 7%, м'яса великої рогатої худоби – 3,4%, свинини – 3,5%. Чисельність тварин значно скорочується. Наприклад, поголів'я ВРХ у 2021 році порівняно з 2019 роком зменшилося на 359,8 тис. голів. (23,6%), свиней – на 321,6 тис. голів. (8,9%), овець та кіз – на 111,4 тис. голів. (37,3%). Порівняно з 2014 роком це скорочення ще більш істотне, а саме поголів'я великої

рогатої худоби зменшилося на 3870,7 тис. голів. (76,8%), овець та кіз – на 226,3 тис. голів. (54,8%). Ця тенденція призвела до зростання дефіциту харчових продуктів тваринного походження, а отже, і до зростання цін на них, що знизило рівень їх доступності для населення і, як наслідок, споживання. Такі зміни відбулися на тлі зростання витрат на сільськогосподарське виробництво: за офіційною статистикою в 4,9 рази за період 2019-2021 років.

Значне зростання витрат на сільськогосподарське виробництво пояснює із подорожчанням матеріально-технічних ресурсів, найчастіше імпортних (паливномастильних матеріалів, продуктів харчування та засобів захисту рослин), ціна на які безпосередньо залежить від курс національної валюти; скорочення державного фінансування; збільшення податкового навантаження; значне підвищення орендної плати за оренду землі (паїв) під впливом високої конкуренції та ін. На збільшення витрат, як неодноразово відзначали відомі вчені, суттєво впливає диспропорція між цінами на технологічно необхідну сільськогосподарську продукцію та промислову продукцію.

Середньомісячна заробітна плата в Україні залишається низькою, особливо в аграрному секторі економіки, де цей показник значно нижчий від середнього по інших галузях економіки. Тобто заробітна плата не виконує репродуктивну та стимулюючу функції. Так, у 2021 році середньомісячна номінальна заробітна плата в сільському господарстві була нижчою, ніж по Україні в цілому на 18,9%. Крім того, негативною тенденцією є значне зниження заробітної плати в доларовому еквіваленті, що підкреслює зниження реальних доходів працівників. Останнє спричинило міграцію сільського населення, особливо молоді. Це, у свою чергу, призводить до зниження народжуваності в сільській місцевості, збільшення частки населення пенсійного віку, скорочення чисельності зайнятих та погіршення якості трудового потенціалу в цих районах.

В Україні на законодавчому рівні необхідно розробити порядок поступового підвищення рівня заробітної плати та збільшення її частки у вартості товарів і послуг. Отримання тінювих доходів під час роботи загрожує належній якості життя в старості. Важливим кроком є формування системи стимулювання переходу

працівників з тіньового сектору на посадову, яка може базуватися на оновленому та вдосконаленому інституті соціального страхування. Інвестиції в соціальну сферу є важливою складовою економічного розвитку.

Найважливішою умовою подальшого розвитку сільськогосподарського виробництва з урахуванням зазначених проблем є підвищення його рентабельності шляхом якісної та ефективної фінансової підтримки. Водночас сучасні умови функціонування сільськогосподарської продукції характеризуються нестабільністю та значним ступенем ризику. Сільське господарство є складною соціально-економічною, багатфункціональною системою, тому дослідження ефективності виробництва галузі передбачає використання системного підходу на основі теорії відтворення. З огляду на зазначене, у дослідженні проаналізовано фінансову підтримку аграрного сектору України.

На основі аналізу динаміки фінансових ресурсів підприємств аграрного сектору економіки необхідно відзначити зниження темпів зростання обсягу фінансових ресурсів, розрахованих у доларах США за курсом НБУ. Так, обсяг фінансових ресурсів підприємств сільського, лісового та рибного господарства за досліджуваній період зріс з 17,6 до 34,3 млн. дол. США, тобто в 1,9 раза.

Враховуючи це, слід зазначити, що реальне збільшення обсягу фінансових ресурсів підприємств галузі, особливо за останні 2019-2021 роки, не відповідає їх фактичному виміру в гривневому еквіваленті. Крім того, обсяг фінансування зріс до 2020 року включно, однак наприкінці 2021 року спостерігається зниження на 40,7%, що свідчить про зниження рівня та якості фінансового забезпечення.

Важлива роль у якісному аспекті фінансової безпеки належить структурі джерел фінансових ресурсів (пасивів балансу) підприємств, яка представлена в табл. 2.4.

Виходячи зі структури фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств на 2019-2021 роки на кінець кожного звітного періоду, представленої в табл. 2.4, можна зазначити, що обсяг власного капіталу сільськогосподарських підприємств, порівняно з 2019 роком, зріс у 3,76 рази і у 2021 році склав 436337 млн грн. Частка статутного капіталу у 2021 році становила 47,9%.

Таблиця 2.5

Структура джерел фінансових ресурсів зведеного балансу сільськогосподарських підприємств України

Показники	Розміри підприємств	Значення показників по роках			2021р. до 2019р. +,-
		2019	2020	2021	
Власний капітал, млн грн	Великі	54,3	29,3	24,6	5,2
Питома вага власного капіталу, %	Середні	37,8	30,4	20,8	2,4
Питома вага позикового і залученого капіталу, %	Малі	41,4	37,2	24,1	6,2
в тому числі в короткострокові кредити банків, млн грн	Великі	45,4	24,7	20,5	1,5
Питома вага короткострокових банківських кредитів, %	Середні	23,4	21,6	15,4	1,4
Всього, млн грн		32,4	30,0	15,6	4,4

Незважаючи на загальну тенденцію зростання власного капіталу, його частка в структурі джерел фінансування, починаючи з 2019 року, не досягає нормативного значення 50%, що свідчить про низький рівень фінансової стійкості та ймовірність банкрутства сільськогосподарських підприємств в Україні через неможливість своєчасно та в необхідному обсязі сплатити зобов'язання у разі непередбачених ситуацій.

Таблиця 2.6

Динаміка показників ефективності використання фінансових ресурсів сільськогосподарськими підприємствами України

Показники	Значення показників по роках			2021/2019 +,-
	2019	2020	2021	
1	2	3	4	5
Середньорічна сума фінансових ресурсів, усього, млн грн	538226	1111582	1224467	1116
в т.ч. на 1 га с/г угідь, тис. грн	26,2	53,6	51,35	987,5
Середньорічна сума власного капіталу, всього, млн грн	219618	322337	402854	722,2
в т.ч. на 1 га с/г угідь, тис. грн	10,69	15,54	20,18	761,5
Чистий прибуток, усього, млн грн	101912	89331	784576	1463
в т.ч. на 1 га с/г угідь, тис. грн	4,96	4,31	3,93	1512
Рентабельність капіталу, %	18,9	8,0	6,4	-
Рентабельність власного капіталу, %	46,4	27,7	19,5	-

Найвища рентабельність капіталу, згідно з табл. 2.6, був у 2019 році становила 18,9%, а в наступні роки зменшувалася: у 2020 році до 8%, а в 2021 році майже досягла рівня 6,4%. Подібні тенденції притаманні і рентабельності власного капіталу, яка становила 46,4%, 27,7% та 19,5% відповідно.

Важливим етапом аналізу фінансових ресурсів є моніторинг динаміки зміни обсягу фінансових ресурсів, розміщених в активах. Це дозволяє оцінити швидкість та інтенсивність господарської діяльності щодо тих джерел, за допомогою яких формуються активи. Крім того, від ефективності їх використання та результатів управління залежить раціональний розподіл фінансових ресурсів.

Структура фондів істотно залежить від специфіки виробничої діяльності, тривалості виробничого циклу, структури продукції. Останні роки відзначилися суттєвою зміною співвідношення окремих видів активів на підприємствах аграрного сектору економіки. На основі офіційної статистики автор наводить динаміку та структуру активів сільськогосподарських підприємств загалом по Україні у табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Динаміка та структура активів сільськогосподарських підприємств

Показники	Значення показників по роках			2021/2019
	2019	2020	2021	
Необоротні активи, млн грн	171220	218652	272514	+, - 538
Питома вага необоротних активів, %	25,0	14,2	29,9	-
Оборотні активи, млн грн	514625	1318667	639025	1387
Питома вага оборотних активів, %	75,0	85,8	70,0	-
Всього, млн грн	685845	1537319	911614	1027

Згідно табл. 2.7 відзначено зниження частки необоротних активів з 48,1% у 2018 році до 29,9% у 2021 році та відповідне збільшення частки оборотних активів з 51,9% до 70%. Таким чином, інтенсивність зростання загальної вартості цих активів істотно відрізняється. Наприклад, якщо вартість необоротних активів за ці періоди зростає в 5,4 рази, то оборотних активів – у 13,9 рази. Також важливо зазначити, що співвідношення оборотних і необоротних активів у 2015 році становило 1,08, тоді як у 2021 році – 2,34. З одного боку, це свідчить про підвищення рівня мобільності активів, що є позитивною тенденцією, а з іншого – про те, що питання наявності, оцінки та оновлення основних засобів, які становлять основну масу необоротних активів сільськогосподарських підприємств. Ступінь зносу таких коштів у промисловості можна оцінити на основі відповідного коефіцієнта.

Негативні тенденції в їхньому стані підтверджуються відсутністю різноманітної техніки в сільськогосподарських підприємствах України. Наприклад, з 2017 року кількість тракторів зменшилася на 2015 одиниць, або на 14,6%; вантажних автомобілів – на 23 149 одиниць, або на 22,2%; зернозбиральних комбайнів – на 5949 шт., або на 18,2%. Крім того, відбувається скорочення введення в експлуатацію сільськогосподарських потужностей і навіть енергетичних

потужностей. Можна констатувати, що в останнє десятиліття норма амортизації коливається в межах 36-42%, що свідчить про необхідність значного оновлення основних фондів галузі. Негативні тенденції у стані основних фондів підтверджує недостатня кількість різних видів техніки в сільськогосподарських підприємствах України.

Низький рівень відтворювальних процесів на підприємствах аграрного сектору зумовлений певними причинами, серед яких порушення основних засад амортизаційної, цінової та інвестиційної політики в аграрному секторі економіки України.

Амортизаційна політика повинна забезпечувати просте відтворення основних фондів підприємства, але цього не відбувається через ряд факторів. Основним серед них є нецільове використання підприємствами амортизаційних відрахувань, оскільки податковий метод нарахування амортизації не визначає, на які заходи можуть використовуватися амортизаційні кошти. Тому амортизаційні кошти використовуються не за цільовим призначенням, не на фінансування інвестицій, а на поточні витрати.

Іншим важливим фактором, що визначає таку ситуацію, є досить високий рівень інфляції, вплив якої знецінює ресурси, отримані за рахунок амортизації, і унеможливує своєчасне оновлення основних фондів. Крім того, розширене відтворення цих коштів має базуватися на розумному ціноутворенні та ефективній інвестиційній політиці, яка не виконує своїх функцій. Зокрема, цінова політика має бути спрямована не лише на покриття всіх витрат на сільськогосподарське виробництво, включаючи амортизацію, а й на забезпечення певного рівня рентабельності бізнесу.

Важливою умовою є встановлення певного паритету цін на сільськогосподарську продукцію та продукцію галузей.

Зі свого боку, інвестиційна діяльність, спрямована на розвиток аграрного сектору, дозволила б також оновити матеріально-технічну базу, технічно та технологічно вдосконалити виробничий процес. Однак на практиці інвестиції

обмежуються найбільш прибутковими напрямками сільськогосподарського виробництва.

Як наслідок, виникає певний дисбаланс: галузі, які потребують радикальної модернізації на основі довгострокових інвестицій, залишаються без додаткових ресурсів, а фінансування продовжує залишатися тими напрямками, які дозволяють інвесторам швидко отримувати прибуток.

Особливістю активів є їх ліквідність, тобто здатність підприємства швидко трансформувати свої активи в грошові кошти для своєчасного покриття необхідних зобов'язань. Таблиця аналізу даних. 2.8 свідчить про тенденцію до зниження ліквідності.

Таблиця 2.8

Динаміка відносних показників ліквідності сільськогосподарських підприємств України

Показники	Значення показників по роках			2021/2019 +,-
	2019	2020	2021	
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,05	0,02	0,05	0,07
Коефіцієнт швидкої ліквідності	1,05	1,03	0,99	0,15
Коефіцієнт покриття	1,5	1,19	1,54	0,19

Дані таблиці. 2.8, показують, що це в першу чергу стосується коефіцієнта абсолютної ліквідності, який у 2021 році знизився до 0,05. Тобто в середньому по Україні підприємства мають лише 5% грошових коштів та поточних фінансових інвестицій для погашення поточних зобов'язань у певний момент.

За нормативними значеннями цей показник має бути в межах 0,20-0,35. Зауважимо, що рівень коефіцієнта швидкої ліквідності близький до норми. Коефіцієнт покриття значно знизився, який у 2021 році становив лише 1,54, що свідчить про відсутність активів у ліквідній формі. Тобто їх вистачає для погашення поточних зобов'язань, але у компанії майже немає можливості маневрувати активами. В умовах реальної господарської діяльності така ситуація

приводить до дисбалансу грошових потоків та неплатоспроможності сільськогосподарських підприємств.

Виходячи з вищесказаного, можна сказати, що переважно низький рівень якості фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств зумовлений високим рівнем зносу основних засобів та низьким рівнем їх відтворення.

Оцінка фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств та виявлення факторів, що впливають на їх рентабельність, що визначає зміну її рівня, є основою для обґрунтування управлінських рішень щодо перспектив подальшого розвитку галузі. Проведені дослідження на макрорівні створюють основу для прийняття обґрунтованих рішень щодо розвитку аграрного сектору національної економіки шляхом розробки та реалізації ефективної науковотехнічної, бюджетної, фінансової, інвестиційної та фінансово-кредитної політики.

2.3. Аналіз ефективності використання фінансових ресурсів аграрних підприємств

Усі кошти, які знаходяться у розпорядженні підприємства, використовують за певним напрямками.

Напрямами використання фінансових ресурсів є такі кошти:

- 1) резервний капітал підприємства;
- 2) витрати на придбання основних засобів;
- 3) поточна кредиторська заборгованість за розрахунками із бюджетом;
- 4) поточна кредиторська заборгованість за розрахунками із страхування;
- 5) поточна кредиторська заборгованість за розрахунками із оплати праці.

Визначальними внутрішніми факторами ефективності окремого підприємства є його ресурсозабезпеченість та якість управління використанням цих ресурсів

Фінансові ресурси, як і будь-які інші ресурси, за еквівалентних умов навколишнього середовища можуть приносити різний економічний та соціальний ефект. Традиційними показниками цього ефекту є розмір сукупних фінансових ресурсів (активів) і чистого прибутку, валового доходу, розміру заробітної плати,

рівня рентабельності та ін. Якісний аналіз ефективності управління фінансовими ресурсами підприємства також слід проводити за критеріями стабільності, платоспроможності та ділової активності, які розглядаються крізь призму структури капіталу, ліквідності та оборотності, що дозволяє кількісно оцінити вплив фінансової діяльності підприємства. управління ресурсами щодо рентабельності та динаміки розвитку підприємства (Табл. 2.9)

Таблиця 2.9

**Показники ефективності використання фінансових ресурсів
сільськогосподарських підприємств України**

Показник	Нормативне значення	Рік			2021/2019 +,-
		2019	2020	2021	
Показники рентабельності та динаміки розвитку					
Рентабельність власного капіталу, %	> 0, збільшення	10,08	13,1	37,36	16,50
Рентабельність (збитковість) всього капіталу, %	> 0, збільшення	5,05	5,5	15,0	3,81
Рентабельність (збитковість) діяльності підприємств, %	> 0 збільшення	11,85	20,6	41,7	16,81
Індекс ділової активності	> 1, збільшення	1,13	1,33	1,75	3,02
Темпи зростання чистого доходу	збільшення	1,01	1,33	2,11	0,83
Показники ліквідності та ділової активності					
Коефіцієнт покриття	> 1	1,72	1,64	1,5	0,50
Коефіцієнт оборотності активів	> 0,5	0,43	0,55	0,66	0,20
Коефіцієнт оборотності необоротних активів	< 1, зменшення	1,13	1,74	2,64	1,44
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	< 0,1, зменшення	0,68	0,8	0,88	0,14
Показники фінансової активності					
Коефіцієнт фінансової автономії	збільшення	0,5	0,42	0,4	0,14
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	збільшення	0,5	0,58	0,6	0,16
Коефіцієнт співвідношення власного і позикового капіталів	> 0,5	1	0,72	0,67	0,56

За результатами аналізу показників, наведених у табл. 2.9, спостерігається певна стабільність показників, що характеризують ефективність використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств.

Отриманий нами економічний ефект від використання наявних ресурсів, виражений через систему економічних показників і коефіцієнтів, підтверджує

взаємозалежність кількості використаних ресурсів, рентабельності та ефективності використання активів.

Основні економічні та соціальні результати управління

сільськогосподарськими підприємствами дають підстави виділити таку закономірність: за рахунок авансування більшого капіталу у виробництво підприємства отримують більший дохід, отримують вищі прибутки та краще оплачують працівників. Таким чином, більший обсяг інвестованого капіталу створює більше доходу та чистого прибутку підприємства, що сприяє покращенню його фінансово-економічного стану, інвестиційної привабливості, розвитку соціальної політики.

Ця тенденція є надзвичайно позитивною для компаній, які раціонально зважають свою економічну, технологічну, соціальну та екологічну політику.

Водночас надмірне нагромадження капіталу з єдиною метою максимізації прибутків власників може завдати шкоди культурі виробництва, землі як засобу виробництва, навколишньому середовищу тощо.

Оцінка загальних показників економічної ефективності господарської діяльності не відповідає вимогам власників, інвесторів, кредиторів у повній та достовірній інформації про фінансовий стан підприємства, його інвестиційну привабливість, здатність генерувати додаткові вигоди для зацікавлених сторін.

Фінансовий результат, отриманий підприємством, формується за рахунок власних, залучених і позикових ресурсів. Природно, що за рахунок власних коштів підприємства формують основні засоби, а оборотні кошти фінансуються переважно за рахунок короткострокових позик та інших позикових ресурсів. Зрозуміло, що більші обсяги оборотних активів, вкладених у виробництво (сировини, матеріалів тощо), забезпечують більші обсяги виробництва та вищі доходи. При цьому різниця між рівнем рентабельності підприємства та ціною позикового чи позикового капіталу може істотно змінити кінцевий результат.

Показником, що відображає залежність економічної ефективності від структури капіталу, є загальний ефект фінансового левериджу. Він характеризує

ступінь вигоди підприємства від використання позикового капіталу через збільшення віддачі на власні активи.

Класичний метод розрахунку фінансового левириджу:

$EFL = (1 - C_{пп}) \cdot (PA - B_k) \cdot (PK : BK)$ для аграрних господарств дещо

інша.

Ця відмінність полягає в тому, що, поперше, у розрахунках недоречно враховувати податок на прибуток, оскільки сільськогосподарські підприємства знаходяться на спеціальному режимі оподаткування, а, подруге, відсоткові ставки

за отриманими позиками в більшості випадків скорочуються на розмір облікової

ставки НБУ згідно з державною програмою механізму здешевлення кредитів.

Отже, загальний ефект фінансового левириджу (ЗЕФЛ) сільськогосподарських підприємств розраховується як підсумок рентабельності активів (РА) та, власне,

ефекту фінансового левириджу, тобто ефекту від використання позикових коштів (ПЕ):

$$ZEFL = PA + PE = PA + (PK : BK) \cdot (PA - (B_{п} - B_k))$$

Де: $B_{п}$ – відсоткова ставка за позиковими коштами; B_k – облікова ставка НБУ, за якою здійснюється відшкодування частини сплачених відсотків за позиками сільськогосподарським підприємствам;

$(PK : BK)$ – коефіцієнт фінансового левириджу, або плече фінансового левириджу.

Слід зазначити, що для вітчизняних сільськогосподарських підприємств вартість банківських кредитів (позикового капіталу) коливається від 22 до 25%,

тоді як європейські фермери використовують банківські ресурси на рівні 3-5%. При

цьому в Україні діє програма зниження вартості кредитів для сільськогосподарських підприємств, якою у 2016 році скористалися 630

позичальників. Його обсяги, звісно, обмежені, але у 2016 році аграрії використали

97% із 300 млн грн, призначених для компенсації ставок за кредитами. За

підсумками 2016 року бюджетне фінансування дозволило знизити вартість лише

7,8 млрд грн кредитів, що становить 7% від їх загальної суми.

Наведено рівень загального ефекту фінансового левериджу для сільськогосподарських підприємств.

Україна за період 2017-2021 рр. свідчить про зниження ефективності використання позикового капіталу у 2020 та 2021 рр. Причиною цього є високі процентні ставки за користування позиковими коштами, що негативно впливає на величину диференціала фінансового важеля і, як наслідок, на його загальну величину. Зауважимо, що для сільськогосподарських підприємств, значна кількість яких є дотаційними та збитковими, недоступні дорогі позикові джерела фінансування, тому основною метою оптимізації структури капіталу для підвищення його ефективності для них залишається критерій мінімізації його вартості.

Проте позитивне значення показників загального ефекту фінансового левериджу, що спостерігається протягом досліджуваного періоду, свідчить про наявність потенційних можливостей у підприємств, незалежно від обсягу виділених ними ресурсів, підвищити рентабельність активів за рахунок ефективного використання залучених коштів. Таким чином, структура джерел фінансування виробництва, яка переважно залежить від якості управлінських рішень, може суттєво впливати на загальну ефективність сільськогосподарських підприємств.

Аналізуючи фінансові результати господарювання за період 2017-2021 рр. (табл.2.9), слід зазначити відповідність рентабельності аграрних підприємств навіть в умовах кризи для країни за останні два роки. Помітно зростання рентабельності активів (ROA) за досліджуваний період - на 40% та обсягу продажів (ROS) - майже в 1,5 рази. Такі зміни разом із значним збільшенням власного капіталу (EVA) у 3,3 рази свідчать про високий рівень ефективності. Резерви збільшення прибутку на авансовий капітал також можна визначити за допомогою факторного аналізу. Рентабельність фінансових ресурсів можна представити як добуток таких показників: рентабельність господарської діяльності, рентабельність активів, співвідношення необоротних і власних коштів та коефіцієнт автономності (див. табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Показники ефективності господарювання сільськогосподарських підприємств України

Показник	Рік			2021/2019
	2019	2020	2021	+,-
EVIAT (прибуток до вирахування процентів), тис. грн	29468,2	49316,1	143539,3	109226,3
NOPAT (чистий прибуток), тис. грн	14984,6	21481,3	102849,1	77465,1
ROA (відношення EVIAT до середньорічної вартості активів)	0,094	0,126	0,209	0,059
ROS (відношення NOPAT до чистого доходу)	0,074	0,082	0,228	0,073
EVA (приріст власного капіталу підприємства), тис. грн	8672,2	7111,7	111372,1	77554,1

Таким чином, отримаємо чотирьох факторний мультиплікативний показник рентабельності фінансових ресурсів:

$$P_{фр} = ЧП / ЧД * ЧД / СОЗ * СОЗ / ВК * ВК / ФР$$

де $P_{фр}$ – рентабельність фінансових ресурсів;

ЧП – чистий прибуток;

ЧД – чистий дохід;

СОЗ – середньорічна вартість основних засобів;

ВК – власний капітал;

ФР – фінансові ресурси підприємства.

Даний показник інтегрує оцінку ефективності операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства (табл.2.11)

Таблиця 2.11

Вплив ефективності операційної, інвестиційної та фінансової діяльності на рентабельність фінансових ресурсів

Показник	Рік		2021/2019
	2019	2021	+,-
Рентабельність господарської діяльності, %	19,99	28,03	8,03
Капіталовіддача, грн	1,59	2,59	1,00
Коефіцієнт співвідношення необоротних і власних засобів	0,88	0,51	-0,37
Коефіцієнт автономії	0,398	0,401	0,003
Рентабельність фінансових ресурсів, %	11,19	15,00	3,81

Підвищення рентабельності фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств України у 2021 р. порівняно з 2019 р. на 3,81 п.п. за рахунок зростання рентабельності господарської діяльності (на 8,03 п.п.) та підвищення рентабельності активів (на 1 грн.) та автономності (на 0,003 п.п.), але менша частка необоротних активів у власних коштах (на 0,37 п.п.)

Кількісну оцінку впливу цих факторів на рівень рентабельності фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств можна провести методом заміни:

$$Р_{фр} (Рп) = 15,00 - (19,99 \cdot 2,59 \cdot 0,51 \cdot 0,401) = 5,0;$$

$$Р_{фр} (Фв) = 15,00 - (28,03 \cdot 1,59 \cdot 0,51 \cdot 0,401) = 6,51;$$

$$Р_{фр} (Кн/в) = 15,00 - (28,03 \cdot 2,59 \cdot 0,88 \cdot 0,401) = 9,0;$$

$$Р_{фр} (Кав) = 15,00 - (28,03 \cdot 2,59 \cdot 0,51 \cdot 0,398) = 1,30.$$

Відхилення значень кожного фактору вплинуло на рентабельність фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств України наступним чином: збільшення рентабельності господарської діяльності на 8,03 п.п. призвело до зростання рентабельності капіталу на 5,0 п.п.; вища на 1 грн рентабельність активів сприяла зростанню рентабельності ще на 6,51 п.п.; менше на 36,84 од. співвідношення необоротних активів та власного капіталу спричинило зниження рентабельності на 9 п.п.; зростання коефіцієнта автономності підвищило рентабельність на 1,3 процентного пункту. В результаті загальне відхилення рентабельності становить:

$$\Delta Р_{фр} = 5,0 + 6,51 + (-9,0) + 1,30 = 3,81 \text{ п. п.}$$

Отримані результати свідчать про те, що для підвищення прибутковості авансованого капіталу та покращення мотивації інвесторів до вкладення капіталу необхідно активізувати фінансову діяльність сільськогосподарських підприємств в частині оптимізації джерел формування власності підприємства за «золотим» правилами балансу.

Аналіз ефективності використання фінансових ресурсів дає підстави стверджувати, що незалежно від розміру авансованого капіталу та ресурсів будьякі сільськогосподарські підприємства під кваліфікованим керівництвом мають можливість отримувати прибуток та забезпечувати позитивний економічний ефект від господарювання. Проте підприємства з великим обсягом фінансових ресурсів мають значно вищу ймовірність ефективного використання коштів та високих фінансових результатів.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Стан та ефективність державної підтримки аграрної сфери

Дослідження фахової літератури, що присвячена правовому регулюванню державної підтримки сільського господарства, вказує на значний плюралізм наукових поглядів щодо визначення та класифікації форм, напрямів, заходів, способів, типів та механізмів такої підтримки. Більше того, учені часто доволіно

використовують ці поняття як синонімічні, що вказує на гострий брак теоретико-концептуальних розробок у цьому напрямі.

Одним із найбільш популярних є поділ державної підтримки на форми.

Найчастіше говорять про існування двох форм державної підтримки сільського господарства: прямої та непрямой. У переважній більшості робіт науковці уникають визначення таких форм та намагаються замінити його невичерпним переліком можливих варіантів державної підтримки, які вони розуміють під кожною із форм.

Наприклад, А. В. Антонов, прямою формою бюджетної підтримки називає: надання субсидій на сільськогосподарське виробництво і матеріально-технічні ресурси, субсидування короткострокового та інвестиційного кредитування підприємств і організацій АПК; надання субсидій на компенсацію частини витрат аграрних товаровиробників на страхування врожаю сільськогосподарських культур; субсидії на витрати капітального характеру тощо. В. В. Мушенко вважає,

що пряма підтримка – це використання державою таких методів фінансово-правового регулювання, як бюджетне фінансування, що включає в себе бюджетні компенсації, бюджетні дотації, дотації спеціальних фондів та кредитні субсидії. Н.

А. Берлач прямою підтримкою називає пряме догування або ж надання субсидій виробникам сільськогосподарської продукції. В. Р. Ахмадєєва серед можливих

варіантів прямої підтримки доходів сільгоспвиробників вказує прямі державні компенсаційні платежі; платежі при збитках від стихійних лих; платежі за збиток,

пов'язаний із реорганізацією виробництва, виплати за скорочення посівних площ, вимушений забій худоби тощо.

Під непрямою підтримкою науковці теж розуміють досить широке коло заходів держаної підтримки сільського господарства, по-різному деталізуючи його.

Наприклад, Н. А. Берлач лаконічно називає серед різновидів непрямої підтримки наукове обслуговування сільськогосподарського виробництва, пільгове кредитування, встановлення граничних цін на сільськогосподарську продукцію тощо. В. В. Мушенко розширює це коло за рахунок спеціальних (пільгових)

режимів оподаткування, механізмів безпосереднього державного страхування,

державного кредитування, механізмів ціноутворення тощо. А. В. Антонов до

непрямої підтримки включає здійснення закупівель сільськогосподарської продукції та продовольства для державних потреб, регулювання виробничого

ринку тощо. О. О. Терещенко відносить до непрямої підтримки також

реструктуризацію податкової заборгованості, надання державних гарантій

(поручителств), дозвіл на порушення антимонопольного законодавства). Л. В.

Сус, наприклад, дуже вузько розуміє непряму підтримку як кошти, що мали

надійти до державного бюджету як фіскальні платежі, проте держава свідомо

відмовилася від них на користь товаровиробників шляхом надання різноманітних

пільг.

Низка науковців, здійснюючи той самий поділ, використовують інші терміни. Наприклад, М. Є. Кожух, прямими способами державної підтримки

сільського господарства називає способи, які передбачають безпосереднє надання

коштів сільськогосподарському виробнику з бюджету або звільнення його від

витрат, які є звичайними витратами виробництва та обігу. До таких способів, на

думку ученого, належать: бюджетна субсидія, звільнення від сплаги ввізного мита,

часткове бюджетне відшкодування витрат сільськогосподарського виробника,

пов'язаних або непов'язаних із виробництвом.

Окрім традиційних прямої та непрямої форм державної підтримки сільського господарства, подекуди зустрічається вказівка на третю її форму – опосередковану.

А. В. Антонов вважає, що під час надання умовно-прямої (опосередкованої)

підтримки відбувається зміцнення виробничого потенціалу і позицій на споживчому ринку через опосередковані форми, наприклад, за допомогою заходів із реструктуризації заборгованості сільськогосподарських товаровиробників по платежах до бюджету всіх рівнів, державні позабюджетні фонди, підтримку аграрної науки, реалізацію державних програм і загальнонаціональних проектів. Не заперечуючи основні думки про наявність трьох форм державної підтримки сільського господарства, ми все ж змушені вказати на відсутність певного чіткого критерію їх поділу, особливо стосовно опосередкованої державної підтримки, у рамках якої учений зібрав абсолютно різні заходи, що слабо поєднуються.

Тобто, як помігмо із наведених думок та позицій, учені досить довільно підходять до змістовного наповнення форм державної підтримки сільського господарства. При цьому, опираючись на одне й те саме законодавство, науковці роблять різні висновки. Так, П. Ф. Кулинич, аналізуючи Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України», виділяє дві форми державної підтримки: пряму та непрямую. Зокрема, під прямою учений розуміє пряму допомогу держави сільськогосподарським товаровиробникам у здійсненні ними сільськогосподарської виробничої діяльності, до якої відносяться бюджетні трансферти та субсидії сільському господарству, пільгові ціни на енергоресурси, державні капіталовкладення тощо.

Тобто позиція П. Ф. Кулинича в цілому відображає загальноприйняте в науці розуміння форм підтримки сільського господарства. З іншого боку, М. М. Чабаненко, посилаючись на той самий Закон, стверджує про існування таких форм державної підтримки: а) цінова підтримка (державні аграрні інтервенції, тимчасове адміністративне регулювання цін, тимчасова бюджетна дотація); б) державна підтримка виробників продукції тваринництва (бюджетна тваринницька дотація); в) інші види державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників (державні заставні закупівлі зерна, фінансова підтримка суб'єктів господарювання АПК, дерегуляція українського ринку сільськогосподарської продукції, виділення бюджетних субсидій із розрахунку на одиницю оброблених угідь, часткове бюджетне відшкодування вартості висіяного високорепродукційного насіння

сільськогосподарських культур, виконання цільових державних програм, спрямованих на підвищення родючості ґрунтів, боротьбу зі шкідниками та хворобами сільськогосподарських рослин і тварин, ведення сільського господарства на радіаційно забруднених територіях тощо).

На наш погляд, у такої класифікації відсутній єдиний критерій поділу, тому вона є науково недосконалою. Оскільки окреслена наукова позиція опирається на дефективне законодавство, то це виступає додатковим аргументом необхідності оновлення спеціального агропротекційного Закону.

На нашу думку, розуміння прямої, непрямой та опосередкованої форм державної підтримки сільського господарства має бути суттєво оновлене та впорядковане. З урахуванням попередніх висновків щодо ототожнення сільського господарства із сільськогосподарським виробництвом, ми пропонуємо власне бачення такого удосконалення. Під прямою державною підтримкою сільського господарства слід розуміти всю підтримку, яка надається безпосередньо виробникам сільськогосподарської продукції. Тобто пряма підтримка може бути абсолютно різною, однак її головним об'єднуючим критерієм виступає суб'єкт отримання – виробник сільськогосподарської продукції.

Отже, пряма державна підтримка сільського господарства – це державна підтримка сільськогосподарського виробництва. Під непрямою державною підтримкою сільського господарства розуміється вся підтримка, що спрямована на суб'єктів аграрного господарювання, окрім виробників сільськогосподарської продукції. Таке розуміння непрямой підтримки добре відображає сутність усієї підтримки сільського господарства: агропротекційний вплив має поширюватися не лише безпосередньо на виробників, він має охоплювати також інших суб'єктів, функціонування і стабільний розвиток яких позитивно відображається на сільськогосподарському виробництві, оскільки вони надають необхідні послуги, виконують роботи, забезпечують нормальне існування виробників. Отже, непряма державна підтримка розповсюджується на оптові ринки сільськогосподарської продукції, сільськогосподарську кооперацію, аграрний біржовий ринок, систему сільськогосподарського дорадництва, науково-дослідні підприємства, аграрні

кластери тощо. Під опосередкованою підтримкою ми розуміємо таку форму підтримки, коли під час надання прямої чи непрямой підтримки супутньо стимулюється інший вид сільськогосподарської діяльності чи певні групи суб'єктів аграрного господарювання. Найчастіше це відбувається за рахунок установлення переважних критеріїв.

Наприклад, під час проведення конкурсу на надання поворотної підтримки фермерським господарствам переважною умовою для вигравшу було членство в сільськогосподарському обслуговуючому кооперативі. У такий спосіб підтримка фермерства (пряма форма підтримки) мала додатковий агропротекційний ефект для розвитку кооперації (опосередкована форма підтримки). Наступним важливим теоретико-практичним питанням є класифікація напрямів державної підтримки сільського господарства. Плуралізм наукових думок із цього приводу ще більш

широкий, ніж при визначенні форм такої підтримки. Учені визначають напрями державної підтримки сільського господарства по-різному: від надзвичайно узагальненого розуміння – як підтримки сільськогосподарського виробництва та соціальної сфери села (Р. М. Крастелев) до дуже розгалуженого. Останній підхід добре ілюструється науковою позицією О. Б. Назаркевича, який під основними

напрямами державної підтримки розуміє наступні: підтримка товарного виробництва та підвищення конкурентоспроможності сільського господарства; підтримка малих сільськогосподарських підприємств, новостворених фермерських господарств, сімейних ферм та кооперативних об'єднань, зміна механізму

одержання й розподілу бюджетних коштів, виконання бюджетної дисципліни; охорона земель та раціональне використання сільськогосподарських угідь; розвиток соціальної інфраструктури села; запровадження обов'язкового страхування сільськогосподарського виробництва, виділення коштів на

компенсацію заходів, що спрямовуються підприємствами на збереження та підвищення родючості ґрунтів та боротьбу з ерозійними процесами; встановлення цін підтримки на окремі види сільськогосподарської продукції; розвиток ринкової інфраструктури; підтримка місцевих ініціатив розвитку сільських територій та якості життя на селі; підтримка і популяризація мало розвинутих напрямів

агросфери (виробництво лікарських рослин, зелений туризм та інші); розвиток сільськогосподарського машинобудування.

Нам імпонує підхід, висловлений О. В. Глеба, відповідно до якого під напрямками державної підтримки необхідно розуміти конкретні сфери діяльності держави – кредитування, страхування врожаю, забезпечення матеріально-технічними ресурсами тощо. Ми бачимо напрями державної підтримки у вигляді невичерпного та динамічного переліку сфер суспільних відносин, який оптимально пристосовується до реалій економічного та суспільно-політичного життя, а також відповідає потребам державної аграрної політики на конкретному етапі розвитку

аграрних відносин. У якості найбільш відомих та поширених слід назвати такі напрями державної підтримки сільського господарства: податковий, кредитний, матеріально-технічний, страховий, ціновий, інфраструктурний, експортний, інформаційно-консультаційний, організаційний, фінансовий, екологізаційний, агроінноваційний тощо. Цікавим є питання щодо визначення способів державної підтримки сільського господарства. Спосіб державної підтримки має відповідати на питання, як саме надається відповідна підтримка. На нашу думку, в найбільш загальному розумінні способи державної підтримки сільського господарства поділяються на два різновиди:

- 1) регуляційний,
- 2) дерегуляційний.

За допомогою першого способу державна підтримка надається унаслідок позитивного правового регулювання. Найбільш дієвим та поширеним різновидом регуляційного способу державної підтримки, на нашу думку, слід визнати правове стимулювання. Якщо звернутися до загального розуміння цієї правової категорії, то слід констатувати формування у правовій доктрині двох основних підходів до розуміння поняття стимулювання. Представники так званої вузької концепції вважають, що правове стимулювання може нести для особи наслідки лише позитивного характеру, проявляється в заходах заохочення і слугує своєрідною винагородою для стимульованого суб'єкта за його соціально корисну поведінку.

Найбільш яскраво зазначений підхід відображено у працях О. В. Малько, В. Г.

Красовської, О. В. Левіна. Інші правознавці (наприклад, Р. О. Халфіна), притримуючись широкої концепції стимулювання, відносять до цього поняття не лише заохочувальні, але й обмежувальні заходи (впровадження заборон, встановлення відповідальності за порушення правових норм, покладання додаткових обов'язків). Відповідно говорять про позитивне стимулювання та негативне або «дестимулювання».

З позицій агропротекційного права, на наш погляд, правове стимулювання можливе лише в позитивному розумінні, адже юридична відповідальність у відносинах державної підтримки можлива лише за порушення, що стосуються незаконного отримання або нецільового використання підтримки. Інші правопорушення не зачіпають агропротекційних відносин як таких та тягнуть відповідальність у рамках інших відносин. Правове стимулювання як спосіб державної підтримки сільського господарства покликаний створити такі правові умови, за яких суб'єкт аграрного господарювання самостійно та за власним бажанням здійснюватиме заходи, що вигідні сусільству та державі. Найбільш важливими та поширеними є такі напрями стимулювання: екологізація сільськогосподарської діяльності; впровадження агроінновацій; розширення сільськогосподарського виробництва; зайняття певним видом сільськогосподарської діяльності; соціальноспрямована діяльність; процеси утворення та розвитку інфраструктури сільського господарства. Вітчизняна наука в межах спеціальності 12.00.06 досліджувала здебільшого питання економіко-правового стимулювання та переважно в екологічній площині. В. В. Костицький, торкаючись питання економічних важелів у сфері охорони довкілля, нагадує, що запровадження системи економічних засобів забезпечення реалізації екологічних вимог у виробництві не дає гарантії їх дотримання. Тому, зазначає науковець, слід розраховувати лише на комплексне економіко-правове забезпечення реалізації екологічної функції держави, в якій мали би збалансовано поєднуватися економічні важелі з управлінськими (адміністративними) та використовувався інститут юридичної відповідальності¹. Позиції окремих науковців обґрунтовано свідчать про те, що в складі економіко-правового механізму об'єднуються як власне

економічні регулятори, так і правові фактори. С. М. Романко вважає недостатнім використання саме правових засобів забезпечення вдосконалення і підвищення ефективності економічного механізму господарювання в сільському господарстві.

О. А. Ніжніченко дала визначення еколого-правового стимулювання, під яким учена розуміє визначену екологічним законодавством систему правових, організаційних, економічних та інших захисувальних засобів, які спрямовані на підвищення рівня суспільно необхідної еколого-правової поведінки суб'єктів у галузі ефективного використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки³. Розвиваючи положення ст. 48 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» щодо основних шляхів стимулювання, учена поділяє всі засоби стимулювання на матеріальні, організаційні та моральні.

До групи засобів матеріального стимулювання відносяться: цільове фінансування заходів природоохоронного характеру з Державного бюджету України та місцевих бюджетів; диференціація ставок податку, застосування спеціальних податкових режимів, зменшення бази оподаткування, ставки податку, зокрема повне або часткове звільнення від податків, зборів та інших загальнообов'язкових платежів; преміювання працівників та посадових осіб, матеріальні заохочення та винагороди, повне або часткове звільнення від сплати внесків або інших форм грошових забезпечень для участі в конкурсах на отримання природних ресурсів у власність (користування), аукціонах з продажу спеціальних дозволів, конкурсних торгах при здійсненні державних закупівель товарів, робіт чи послуг.

Організаційне стимулювання втілюється, на думку науковця, в таких засобах: надання цінної науково-технічної або іншої корисної інформації; організаційне сприяння та допомога, зокрема на засадах державно-приватного партнерства, у налагодженні міжнародних зв'язків та співробітництва з іноземними організаціями, установами та іншими суб'єктами для обміну досвідом у сфері охорони навколишнього природного середовища та з метою отримання взаємної вигоди; організаційно-технічний супровід участі суб'єктів у конкурсах на

отримання міжнародних грантів, просування проектів, що мають значення для справи охорони природи; застосування спрощених процедур, пов'язаних із погодженням планів, проектів, робіт, отриманням дозволів, ліцензій, інших документів дозвільного характеру та/або продовженням строку їх дії для суб'єктів, що традиційно (три і більше років) добровільно спрямовують частину власних (зокрема за власною ініціативою залучених) коштів на природоохоронні заходи, або що іншим чином зарекомендували себе як зразкові (сумлінні) природокористувачі; надання переважного права на одержання квот на спеціальне використання природних ресурсів; запровадження та ведення єдиного державного реєстру осіб, які вчинили екологічні правопорушення, що стане засобом негативного стимулювання; надання додаткових гарантій порівняно з іншими суб'єктами; надання в інших випадках пріоритетних, першочергових або переважних прав.

Аналізуючи правове регулювання державної підтримки сільського господарства, В. М. Кульнев доходить висновку, що при наданні державної підтримки утворюється система договірних відносин, серед яких виділяються такі види: координаційні договори, майново-організаційні, майнові договори. Учений переконаний, що загальним цивільним та господарським законодавством такі специфічні договори неможливо якісно та ефективно урегулювати, тому пропонує регламентувати ці питання у спеціальному нормативно-правовому акті – Основах законодавства про державне регулювання сільського господарства². У цілому підтримуючи висловлену думку про необхідність спеціального регулювання договірних способів державної підтримки сільського господарства, ми не погоджуємося із запропонованим шляхом її втілення. Звичайно, навіть незважаючи на всю різноманітність договірних способів державної підтримки сільського господарства, існують такі її різновиди, які не потребують договірного оформлення. Наприклад, фінансова підтримка (виплати дотацій, компенсацій, субсидій), фіскальна підтримка (пільги в оподаткуванні), митна підтримка (пільги під час митного оформлення) тощо.

Така підтримка надається або в силу прямої вказівки закону, або відповідно до відомих індивідуальних актів (наприклад, наказ Мінагрополітики «Про затвердження розподілу коштів, передбачених Мінагрополітики в державному бюджеті за програмою 2801540 «Державна підтримка тваринництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, аквакультури (рибництва)» на 2019 рік, для надання спеціальної бюджетної дотації за утримання корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямку продуктивності суб'єктам господарювання, які є юридичними особами і власниками корів, за кожну наявну станом на 01 січня поточного року корову» від 10.06.2019 року № 313, у якому перераховано конкретні суб'єкти господарювання, поголів'я корів, що ними утримуються, та суму нарахованої їм дотації). Наразі система державної підтримки сільського господарства України більше оперує саме недоговірними способами підтримки, тоді як договірні способи підтримки не розвинені належним чином, а їх значний потенціал не використано повною мірою. На нашу думку, використання договірних способів державної підтримки сільського господарства є дуже перспективним з огляду на низку позитивних аспектів.

По-перше, за умов виваженого правового регулювання використання договірних способів державної підтримки чинить значно менше навантаження на державний бюджет, аніж система недоговірних способів. З іншого боку, позитив полягає в тому, що надання договірної підтримки менше залежить від ситуативного наповнення казни та обсягу коштів, які можуть бути виділені на підтримку сільського господарства.

По-друге, договірна державна підтримка максимально вписується в систему ринку, що втілюється в різноманітних господарських відносинах. Це має значення для того, щоб підтримка була максимально органічною як за змістом, так і за формою свого надання. По суті, договірна підтримка має за мету вирівняти об'єктивно більш уразливе правове положення тієї сторони договору, що представляє суб'єкта аграрного господарювання, не змінюючи при цьому всіх інших складових звичайних договірних відносин. По-третє, договірна державна підтримка тяжіє до окремої інституалізації, тобто така підтримка найчастіше тягне

за собою утворення спеціалізованих інституцій, які виконують ці агропротекційні функції на постійній основі (на капіталі Аграрного фонду, Укראгролізингу, Спецагролізингу, Укрдержфонду тощо). Це підвищує ефективність та доступність такої підтримки, переводить її у сферу господарських відносин. Недоговірні способи державної підтримки теж мають вагомі позитивні риси. Підтримка такого роду є більш суттєвою, оскільки найчастіше полягає або у відмові держави від отримання доходів, або ж у прямих виплатах суб'єктам аграрного господарювання. Тобто відбувається або цілком реальна економія коштів аграріїв, або ж отримання ними цілком конкретної суми коштів від держави.

Однак у реаліях України недоговірна підтримка має традиційні укорінені негативні риси. Напевно, головними недоліками недоговірної підтримки можна вказати:

- 1) бюрократичність процедури, адже підтримка такого роду надається із залученням адміністрації;
- 2) пряма залежність від бюджетного фінансування, що обумовлює хронічну нестабільність надання;
- 3) часта зміна умов надання такої підтримки, що пояснюється значним впливом підзаконного та відомчого регулювання.

3.2. Залучення альтернативних джерел фінансування аграрних підприємств

Першочергова значимість аграрного сектору в тому, що він залишається основною виробничо-господарською та суспільно-організуючою базою життєдіяльності основної частини жителів села, що становить майже третину населення.

В Україні оцінка фінансового забезпечення діяльності агроформувань залишається незадовільною: сільськогосподарські підприємства, відчуваючи нестачу власних коштів та не маючи можливості залучати дорогі банківські кредити, у більшості своїй залишаються низькорентабельними та, подекуди, збитковими. Крім того, цільове фінансування аграрного сектора економіки є недостатнім через незначні обсяги бюджетних коштів на підтримку розвитку галузі

та незбалансованість бюджетів. Вибір методів фінансування дозволяє розрахувати пропорції у структурі джерел фінансових ресурсів, найпоширенішими серед яких є самофінансування, кредитне фінансування, лізинг, залучення заощаджень населення та коштів іноземних інвесторів, бюджетна підтримка та інші.

Самофінансування базується на повній окупності виробничих витрат, розширенні матеріально-технічної бази аграрного підприємства та означає ступінь покриття поточних та капітальних витрат за рахунок власних джерел суб'єкта підприємницької діяльності, які формуються, в основному, за рахунок амортизації та прибутку. У країнах з розвинутою ринковою економікою рівень самофінансування досягає 60 % і більше (якщо менше – падає престиж фірми). Основою формування власних фінансових ресурсів є розмір чистого прибутку підприємства як індикатора ефективності його господарської частки у загальному обсязі валового внутрішнього продукту 14 %. Сільське населення України становить 13,1 млн осіб (30,8 %) від загальної кількості населення. Зайнято в аграрному виробництві 2860,7 тис. осіб (17,7 %) від загальної кількості зайнятого населення. Частка АПК у загальній структурі експорту країни – 41,7 %. Найбільш вагомою є частка соняшникової олії – 24,8 %. Формує близько 60 % фонду споживання населення, забезпечує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність країни діяльності.

Слід підкреслити, що прибуток сьогодні є джерелом фінансування лише на рентабельних підприємствах. У сучасних складних для сільськогосподарського виробника умовах збитковості виробництва та значних податкових навантажень прибуток як джерело формування фінансових ресурсів значно поступається амортизації. Протягом тривалого часу важливим власним джерелом фінансування оновлення та відтворення основних засобів були амортизаційні відрахування, за рахунок яких господар вкладав кошти у своє виробництво.

Амортизаційна політика в сільському господарстві не повною мірою відповідає сучасним потребам розвитку аграрного сектора економіки: не забезпечує створення необхідних умов для нормального відтворення основного капіталу, призводить до викривленого відображення вартості окремих об'єктів

основних засобів і суми їх зносу і, як наслідок, тягне за собою зниження нарахованих і віднесених на витрати виробництва амортизаційних відрахувань. Крім того, зростаюча інфляція постійно знецінює власні кошти підприємств, накопичені за допомогою амортизаційних відрахувань, і фактично девальвує це джерело. Важливим джерелом фінансових ресурсів може стати залучення коштів тіньового сектора економіки України. Його легалізація шляхом створення сприятливого клімату для інвесторів розв'язала б чимало фінансових проблем і дала приплив додаткових інвестицій. За світовими нормами прийнятною вважається частка тіньової економіки на рівні 5-10 % від ВВП країни. На сьогодні, за різними оцінками фахівців, в Україні рівень тіньової економіки становить 44,8 %, що вже є критичним. У 2021 р. рівень тіньової економіки склав 45 % від офіційного ВВП, що на 11 в.п. більше порівняно з показником 2020 р.

Динаміка детінізації стримується досі невирішеними проблемами, що негативно позначається на показниках розвитку економіки країни в цілому. Це, зокрема: – збереження значних викликів стабільності фінансової системи країни в умовах збанкрутіння фінансових інститутів та виведення їх з ринку; – наявність територій, не підконтрольних владі, утворених у ході військової агресії на території країни; – низька довіра суб'єктів господарювання до інститутів влади.

Результативність процесу детінізації економіки є похідною від спроможності держави створити сприятливі умови для нарощення суб'єктами господарювання ділової активності в легальній економіці завдяки поліпшенню інвестиційного та бізнес-клімату в країні та створенню такого інституційного середовища, для якого тіньова економіка стала б неефективною. За даними Міністерства економіки, найбільш «затінізованими» галузями національної економіки у 2020-2021 рр. були промисловість та операції з нерухомістю.

Традиційно низьким рівень тіньової економіки залишився у ВЕД «Сільське, лісове та рибне господарство». Проте, через нижчу врожайність окремих сільськогосподарських культур (внаслідок несприятливих погодних умов у період вегетації, дозрівання та проведення збору) та складну епізоотичну ситуацію у тваринництві підприємства даного ВЕД зазнали суттєвих збитків за підсумком

2021 р. (обсяг збитків збільшився у 9,2 разів порівняно з обсягом 2020 р.), що, насамперед, і зумовило збільшення рівня тіньової економіки у даному ВЕД на 5 в.п. Виведення національного капіталу («з тіні») вимагає від держави залучення широкого спектру економічних регуляторів у сфері оподаткування та кредитно-фінансового регулювання «детінізованого» капіталу.

Організовані заощадження залучаються до інвестиційної діяльності за допомогою банківських і небанківських фінансово-кредитних установ.

Неорганізовані заощадження формуються шляхом купівлі домогосподарствами вільноконвертованої валюти, майна та нагромадження готівки. Останнім часом

значення депозитних вкладів як способу заощадження суттєво знизилося. За даними НБУ, охоплення населення депозитами зараз найнижче за останні 8 років.

Причин для такого низького інтересу людей до банківських вкладів кілька, починаючи від зниження рівня доходів населення, закінчуючи підвищенням рівня

інфляції, яка «з'їдає» практично всю вигоду від відсотків. Як повідомляє інформаційне агентство «Інтерфакс Україна», спираючись на дані Державного

комітету статистики України, у 2021 р. доходи населення становили 2475,8 млрд грн, витрати – 2544,8 млрд грн. При цьому, у 2021 р. порівняно з 2020 р. номінальні

доходи населення збільшились на 24,4 %, реальні – на 6 %, а заощадження українців в 2021 р. зменшились на 69 млрд грн. Як результат – українці все менше

грошей несуть до банку.

Дослідження, проведене маркетинговою компанією GfK Ukraine, показує, що станом на кінець 2021 р. всього 3,4 % українців мали депозити в банках. Це вдвічі

менше, ніж 2015 р., коли був зафіксований «депозитний максимум». Згідно з опитуванням GfK Ukraine, більше половини населення України сьогодні взагалі не має грошових заощаджень – ні у вигляді банківських вкладів, ні у вигляді готівки.

Серед тих, чий місячний дохід не перевищує 6500 грн, 77,6 % респондентів відповіли, що не мають ні депозитів, ні наявних заощаджень. Серед тих, хто

отримує більше 12000 грн на місяць, таку відповідь дали 55,1 % респондентів.

Причиною того, що населення повільно нарощує обсяги своїх вкладів у банках та в інших фінансових установах, є відсутність гарантій з боку держави, психологічні

бар'єри невпевненості у сталих відсотках, тобто в отриманні гарантованого доходу, брак прозорості системи захисту вкладів населення.

Стимулювати інвестиційну активність населення можна встановленням в інвестиційних банках вищих, порівняно з іншими банківськими установами, процентних ставок для фізичних осіб, надання громадянам, які беруть участь в інвестуванні підприємства, першочергових прав на придбання його продукції за зниженими цінами тощо. Збільшення обсягів фінансування за рахунок державного бюджету є першочерговим завданням інвестиційної політики більшості країн світу.

Згідно з українським законодавством питома вага видатків на фінансування сільського господарства має становити не менше 5 % видаткової частини Державного бюджету. Реальні обсяги фінансування не досягають заявлених показників.

Основними пріоритетами у державній аграрній політиці мають стати: – розширення масштабів інтеграції дрібних фермерів з великими товарними господарствами, переробними, збутовими підприємствами та постачальниками ресурсів; – радикальне зміцнення соціальної інфраструктури села; – запровадження нових механізмів розподілу субсидій сільськогосподарським товаровиробникам, які орієнтують їх на сигнали ринку, а не на види виробничих субсидій; – забезпечення прозорості процесу розподілу фінансової підтримки, рівноправна участь усіх товаровиробників в її отриманні та встановлення сумарних дотаційних обмежень на одного отримувача державних бюджетних виплат; – застосування механізмів фінансової підтримки сільгосптоваровиробників шляхом субсидування ставки відсотка, надання гарантій під банківські позики чи прямі інвестиції, надання товарних кредитів, сільськогосподарської техніки в лізинг, підтримка кредитних кооперативів, страхування продукції тощо.

Агропромисловий комплекс України потребує значних фінансових надходжень. В умовах, коли обсягів внутрішнього фінансування недостатньо для розширеного відтворення агровиробництва, актуальним стає питання активізації інвестиційних процесів за рахунок залучених джерел. На сьогодні фінансові впливання в аграрний сектор – потужний стимулятор розвитку ринкових відносин у

цій сфері та інтеграції України у світовий економічний простір. Але тут слід мати на увазі, що в структурі фінансування зовнішні джерела не повинні переважати над внутрішніми, адже тоді втрачається самостійність підприємства як виробничої одиниці. В аграрному виробництві розвинених країн світу широкого розвитку набула спеціальна система сільськогосподарського кредитування, орієнтована на специфіку сільського господарства. Відчутна особливість сільського господарства полягає в нестачі вільних фінансових коштів, високій капіталомісткості й порівняно низькій фондовіддачі, сезонності виробництва та значній тривалості виробничого циклу, залежності від природнокліматичних умов. Усе це робить його менш конкурентоспроможним на ринку позикових капіталів.

3.3. Вдосконалення механізму фінансування аграрних підприємств

Упродовж усього періоду незалежності України розвиток аграрного сектору залишається одним із основних пріоритетів економічної політики нашої держави. Вирішенню проблем фінансового забезпечення аграрного сектору присвячено значну кількість наукових публікацій, а на рівні держави прийнято низку програм, спрямованих на поліпшення соціально-економічного розвитку українського села та підвищення ефективності функціонування вітчизняного АПК. Однак на практиці більшість урядових заходів не дали очікуваного ефекту. Сьогодні ми спостерігаємо погіршення соціально-демографічної ситуації у сільській місцевості, посилення монополізації аграрного ринку, зростання негативних тенденцій, пов'язаних із тіньовим обігом земельних ресурсів, та ін. Отже, вітчизняне сільське господарство й досі залишається одним із найбільш проблемних секторів економіки, тому політика щодо його розвитку потребує радикальних змін. Водночас такі зміни можливі за рахунок вдосконалення фінансового механізму, що має вплив на фінансове забезпечення аграрного сектору для створення сучасних підходів до вирішення наявних у цій сфері проблем.

Оскільки поняття фінансового механізму неоднозначно трактується в науковій вітчизняній літературі, аналіз підходів до його визначення, а також

обґрунтування складових елементів становить науковий інтерес, адже фінансовий механізм є інструментом здійснення фінансової політики держави щодо розвитку аграрного сектору та підвищення рівня його конкурентоспроможності в глобальній економіці.

Механізм визначає внутрішню будову будь-чого; з його допомогою забезпечується поступальний розвиток об'єкта, на який спрямовано рушійну силу чинників зовнішнього середовища. Структура та зміст фінансового механізму зазнають змін у процесі розвитку суспільного виробництва і кожній суспільно-економічній системі відповідає адекватний механізм.

Найважливішою умовою ефективності та конкурентоспроможності підприємств аграрної сектору є наявність ефективного фінансового механізму, що включає види, форми і методи управління грошовими фондами суб'єктів господарювання. Фінансовий механізм функціонує в рамках передбачених місії, стратегії, цілей і завдань галузі. Він забезпечує досягнення поставлених цілей, мінімізацію зовнішніх і внутрішніх ризиків, фінансово-економічну стабільність підприємств та галузі, відповідність високим індикаторам фінансово-економічної діяльності, котра знаходить свій прояв у показниках рентабельності, ліквідності, фінансової стійкості тощо.

Загально визнано, що вітчизняний аграрний сектор потребує покращення фінансового забезпечення, що сприятиме його успішному розвитку, підвищенню ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств, досягненню стабільного функціонування в довгостроковій перспективі. Інструментарій фінансового механізму – це найбільш динамічний його елемент, вдосконалення якого відбувається відповідно до тих змін, які є в господарському механізмі галузі, виникненні і необхідності подолання нових викликів і загроз. Тому для розробки шляхів удосконалення фінансового механізму необхідно враховувати дію низки зовнішніх і внутрішніх чинників[17].

У цьому контексті фінансовий механізм аграрного сектору слід розглядати з позицій так званих сфер регулювання внутрішнього і зовнішнього середовища. Дія цього механізму має в повному обсязі забезпечувати організаційну спрямованість

та взаємну узгодженість всіх сфер і ланок, що сприятиме підвищенню рівня забезпечення сільськогосподарських підприємств ресурсами та ефективності їх використання, а також відбудеться впровадження й освоєння сучасних технологій виробництва сільськогосподарської продукції. Основною проблемою забезпечення фінансового механізму розвитку аграрного сектору є низький рівень якості державного регулювання його розвитку в цілому та сільськогосподарських підприємств зокрема. Нестача фінансових ресурсів у сільськогосподарських виробників призводить до застосування низького рівня технологічного забезпечення виробництва, переробки та зберігання сільськогосподарської продукції, що в кінцевому результаті призводить до невідповідності її міжнародним стандартам. На розвиток аграрного сектору негативно впливають: непрозорість розподілу бюджетних коштів за державними програмами, нестабільність податкової політики та посилення податкового навантаження, низький рівень інформаційно-консультативного забезпечення щодо доступу до додаткових джерел фінансових ресурсів, зокрема, коштів міжнародних фінансових організацій та кредитних ресурсів.

Основною метою функціонування фінансового механізму аграрного сектору є досягнення позитивної фінансової результативності за рахунок виробництва продукції, яка має екологічну спрямованість, забезпечує конкурентоспроможне становище на ринку, достатній рівень рентабельності, платоспроможності й ліквідності. Фінансовий механізм аграрного сектору має забезпечувати формування фінансових ресурсів і фондів грошових коштів, їх розподіл відповідно до потреб держави і суб'єктів господарювання та цілеспрямоване використання, з урахуванням поставлених завдань й специфіки діяльності сільськогосподарських підприємств.

Важливими елементами фінансового механізму є науково-методичне та інформаційно-аналітичне забезпечення розвитку аграрного сектору, що дає змогу науково обґрунтувати зміст і складові фінансового механізму, визначити індикатори розвитку та основний інструментарій фінансового механізму аграрного сектору, що дасть змогу оцінити результати діяльності сільськогосподарських

підприємств, визначити сучасний стан та окреслити стратегічні орієнтири фінансового забезпечення розвитку аграрного сектору на довгострокову перспективу.

Фінансовий механізм аграрного сектору – це сукупність фінансових методів та важелів, нормативно-правового, інформаційного та ресурсного забезпечення, що сприяють організації процесу планування, стимулювання та раціонального використання фінансових ресурсів аграрних підприємств з метою забезпечення процесу розширеного відтворення й отримання корисного ефекту. Фінансовий механізм аграрного сектору відображає традиційну систему методів та інструментів акумуляції фінансових ресурсів і фінансування витрат на основі розроблених і затверджених програм та концепцій фінансового забезпечення. Це вимагає побудови його оптимальної моделі, що забезпечує реалізацію стратегії розвитку підприємств галузі, а також державного регулювання цих процесів з урахуванням внутрішніх і зовнішніх чинників впливу економічного середовища на фінансовий механізм вітчизняного аграрного сектору.

Розкриваючи прикладні аспекти руху фінансових потоків, вчені недостатньо уваги приділяють конкретизації відповідних механізмів, структурі джерел їх формування. Таким чином, виникає проблемне поле для оптимізації інструментів і цілей фінансової політики, яка тривалий час базувалася переважно на принципах швидкого реагування [41]. Крім того, при переході до ринкових відносин головну роль як і раніше відіграє фіскальна політика, яка часто може нейтралізувати ендогенний вплив на фінансові потоки.

Структурний розподіл фінансових потоків за галузями економіки є доцільним, оскільки всі вони мають певні відмінності в процесі подання заявок. Проте в рамках макроекономічного дослідження фінансових потоків необхідно виділити не лише галузевий розподіл фінансових ресурсів, а й територіальну, тобто регіональну диверсифікацію. Особливо актуальним це твердження стає у розвитку АПК, оскільки останній орієнтується на регіональну диверсифікацію, що відповідає задекларованим пріоритетам розвитку сільського господарства. Оскільки базовою одиницею інтегрованого аграрного бізнесу є суб'єкт

господарювання, ми продовжимо дослідження у сфері фінансових потоків на мікрорівні.

Формування фінансових потоків є важливою складовою операційної та загальної фінансової стратегії сільськогосподарського підприємства, а також вихідною умовою здійснення виробничого процесу на всіх його етапах.

Нагромадження фінансових ресурсів всередині підприємства (власно капіталу та його реінвестування) та різних суб'єктів господарювання, населення є основою формування джерел фінансових потоків.

При цьому слід наголосити, що основною метою формування фінансових потоків суб'єктів агробізнесу є забезпечення потреб у придбанні необхідних фінансових активів та оптимізація їх структури з позицій забезпечення ефективності господарської діяльності. Ефективне формування інвестиційних

ресурсів за окремими джерелами є найважливішою умовою фінансової стійкості підприємства. У свою чергу, обсяг і джерела інвестиційних ресурсів значною мірою визначаються структурою капіталу, що формується на підприємстві в процесі його господарської діяльності, а також витратами на залучення капіталу.

Саме структура джерел формування фінансових потоків вважається показником якості фінансових ресурсів, а їх оптимізація - вирішальним фактором, здатним прискорити розвиток АПК. Таким чином, фінансовий потік залежить переважно від стану внутрішніх заощаджень сільськогосподарських підприємств.

Велика частка залучених фінансових ресурсів обтяжує діяльність сільськогосподарських підприємств додатковими витратами на сплату відсотків за кредитами комерційних банків, дивідендів за акціями та облігаціями та ускладнює ліквідність поточних і майбутніх фінансових потоків.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ВИСНОВКИ

Зроблено теоретичне узагальнення та нове вирішення важливої наукової проблеми щодо формування теоретико-методологічних положень, розробки методичних підходів та розроблення практичних рекомендацій щодо обґрунтування та використання доміант фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств у контексті стратегічного розвитку агропромислового комплексу.

Основні результати та висновки:

1. Зміст і визначення поняття «фінансова підтримка сільськогосподарських підприємств» на основі системного, комплексного, інтеграційного, ситуаційного, ресурсного підходів як системи фінансових відносин, спрямованих на ефективне використання джерел фінансових ресурсів для отримання максимальної соціально-економічних результатів.

2. Враховуючи безпеку та регулятивну дію державної фінансової політики щодо розвитку аграрного сектору економіки, узагальнено теоретичні засади інституційного забезпечення механізму фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств які підлягають управлінню за допомогою інструментів державного та ринкового впливу.

3. Обґрунтовано та сформовано концепцію формування системи фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств, спрямованої на ефективне поєднання різноманітних джерел фінансових ресурсів з метою досягнення стратегічних цілей розвитку: основний порядок (оновлення на якісну нову матеріально-технічну базу виробництва, переробки та зберігання) забезпечення порядку (формування державної підтримки, ефективної системи оподаткування, ефективних форм державно-приватного партнерства, спільного міжнародного фінансування) з урахуванням доцільного використання доміант фінансової безпеки .

4. Сформовано методичний підхід до оцінки якості фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств за принципами: об'єктивності, системності, інформаційної достатності, надійності, раціонального

використання ресурсів, керованості. Методичний підхід передбачає використання системи значущих відносних показників (коефіцієнтів), заснованої на методі експертної оцінки, що характеризує ступінь і динаміку задоволення потреб сільськогосподарської продукції за обсягом і структурою фінансових ресурсів.

сільськогосподарських підприємств у довгостроковій перспективі. Практичне застосування розробленого підходу визначить рівень якості існуючої системи фінансової безпеки на мікро- та макроекономічному рівнях.

5. Розроблено методичний підхід до оцінки рівня самофінансування сільськогосподарських підприємств. У результаті багатовимірного факторного аналізу виділено 6 факторів оцінки фінансової самодостатності сільськогосподарських підприємств: коефіцієнт забезпеченості власними коштами - 25,7% (відсоток дисперсії фактору), коефіцієнт ефективності розподілу джерел фінансування - 24,1%, коефіцієнт рентабельності підприємств - 16,1%, коефіцієнт капіталовіддачі - 14,4%, коефіцієнт ліквідності підприємства - 8,1%, коефіцієнт маневреності власних коштів - 4,8%. Вибрані значущі показники об'єднані в інтегральні з їх інтерпретацією за якісними рівнями, що дозволить спрогнозувати достатній рівень самофінансування на мікроекономічному рівні та діагностувати фінансову ситуацію на мезоекономічному рівні.

6. Методичний підхід до оцінки вартості залучених фінансових ресурсів у господарській діяльності сільськогосподарських підприємств з урахуванням етапів, спеціальних принципів, класифікації, ціни та ключових умов залучення, які забезпечують структурну гнучкість управлінських рішень щодо використання зовнішніх джерел фінансування в домінуючих формах - кредитні, форвардні, лізингові операції та операції з товарно-фінансовими сільськогосподарськими розписками, що визначається цільового спрямованістю кредиту.

7. Комплексний аналіз фінансових результатів та фінансового стану сільськогосподарських підприємств за розробленим методичним забезпеченням на основі певної кореляційно-регресійної залежності факторів, що впливають на формування прибутку; середні фінансово-економічні показники економічних результатів та ступінь оновлення основних фондів виробниками

сільськогосподарської продукції на основі статистичного групування за розмірами використовуваних площ сільськогосподарських угідь; врахування структури наявних фінансових ресурсів підприємств з інтерпретацією результатів оцінки ліквідності узагальненого балансу в динаміці, що дозволяє комплексно прогнозувати якість фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств та розробляти їх стратегічні та тактичні плани фінансування та визначити пріоритетні напрями державної фінансової підтримки.

8. Визначено, що державна підтримка необхідна для продукції, пропозиція якої на ринку не відповідає потребам споживання або виробництво якої є збитковим для виробників. В якості основного стратегічного вектору державної політики фінансової підтримки аграрного сектору національної економіки на сучасному етапі пропонується використовувати капіталізацію фінансових ресурсів для оновлення матеріально-технічної бази, використання новітніх технологій виробництва, переробки та зберігання сільськогосподарської продукції.

9. На основі комплексної оцінки чинної податкової політики, впливу спрощеної системи та спеціальних режимів оподаткування на формування фінансових результатів сільськогосподарських підприємств, з одного боку, та формування доходів бюджету на всіх рівнях, з іншого боку.

10. Проаналізовано систему банківського кредитування діяльності сільськогосподарських підприємств. Визначено основні пропозиції ринку банківських кредитних послуг для сільськогосподарських товаровиробників на внутрішньому ринку, зокрема, з урахуванням існуючих форм державної підтримки, що дозволило зробити висновок про значний рівень банківського кредитування та його використання для фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств.

11. Підвищити привабливість банківського кредитування пропонується шляхом зниження процентної ставки за кредитами. Визначено особливості, проблеми та роль існуючої системи страхування сільськогосподарських підприємств у системі фінансового забезпечення. Відсутність державної підтримки компенсації частки страхових тарифів сільськогосподарським підприємствам призвела до зменшення обсягів укладених договорів страхування.

Усунення цієї проблеми активізує укладання договорів страхування та знижує ризик фінансових втрат сільськогосподарських підприємств.

12. Діюча теоретико-нормативна база здійснення операцій фінансового лізингу, як одного із сучасних і перспективних фінансових інструментів залучення фінансових ресурсів для оновлення основних фондів сільськогосподарських підприємств. Визначено, що ринок фінансових послуг з лізингових операцій в Україні недостатньо розвинений. На його стан впливає інфляція в країні, фінансова спроможність сільгосппідприємств, існуючий паритет цін на сільськогосподарську та промислову продукцію, зокрема, вартість основних фондів та чинна система оподаткування, яка не стимулює виробників вступати в угоди фінансового лізингу, міжнародний фінансовий ринок тощо.

13. Обгрунтовано вибір домінант фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств, особливістю яких є врахування їх цільової спрямованості та показника ефекту фінансового важеля для обгрунтування форм залучення фінансових ресурсів, що сприятиме формуванню фінансового забезпечення відповідно до можливостей і потреб сільськогосподарських підприємств. За розрахованим показником ефекту фінансового левериджу робляться висновки про залежність використання домінант фінансової безпеки від фінансового стану підприємств.

14. Визначено перспективні напрями альтернативних джерел залучення фінансових ресурсів у господарську діяльність сільськогосподарських підприємств: кошти залучаються із застосуванням міжнародних аграрних розписок, кредитно-грантових коштів міжнародних фінансових установ. Визначено ключову роль збільшення експортних операцій із сільськогосподарською продукцією та продуктами її переробки як важливого джерела збільшення власних фінансових ресурсів підприємств.

НУБІП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрушак Є. Управління фінансовими ресурсами у процесі реструктуризації підприємств / Є. Андрушак // Фінанси України. – 2002. – № 7. – С. 30–38.
2. Бадаковський В. Ю. Проблеми залучення кредитних ресурсів вітчизняними підприємствами / В. Ю. Бадаковський // Фінанси України. – 2005. – № 1. – С. 106–112.
3. Базилінська О. Я. Фінансовий аналіз: теорія і практика / О. Я. Базилінська. Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 328 с.
4. Безбородова Т. В. Удосконалення механізму управління фінансовими ресурсами підприємств / Т. В. Безбородова // Держава та регіони. – 2006. – № 5. – С. 21–23.
5. Бердар М. М. Управління процесом формування та використання фінансових ресурсів на основі логістичного підходу / М. М. Бернар // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 5. – С. 133–138.
6. Білик М. Д. Фінанси підприємств / М. Д. Білик. – К.: Знання, 2005. – 820 с.
7. Білоліпецький В. Фінансові ресурси та їх перетворені форми / В. Белоліпецький, І. Мерзляков // Аудитор. – 2004. – № 5. – С. 51–55.
8. Бланк І. О. Управління формуванням капіталу / І. О. Бланк. – К.: Ельга, 2002. – 512 с.
9. Бланк І. О. Фінансовий менеджмент / І. О. Бланк. – К.: Ельга, 2008. – 722 с.
10. Близнюк О. П. Класифікація джерел формування фінансових ресурсів підприємства / О. П. Близнюк, А. П. Горпиненко // Вісник Міжнародного слов'янського університету. Серія: Економічні науки. – 2012. Т. 15, № 2. – с. 52–58.
11. Бойко Є. М. Сучасний стан та проблеми процесу формування фінансових ресурсів підприємства в Україні / Є. М. Бойко // Молодий вчений. – 2016. – № 5. – С. 15–16.
12. Бродська І. І. Аналітична модель інтегральної оцінки вартості підприємства / І. І. Бродська // Економіка АПК. – 2008. – № 6. – С. 94–101.

13. Буряковский В. В. Финансы предприятий : Учебное пособие / В. В. Буряковский, В. Я. Кармазин, С. В. Каламбет, под ред. В. В. Буряковского. – Днепропетровск: Пороги, 2003. – 246 с.

14. Василик О. Д. Теорія фінансів : підручник / О. Д. Василик. – К. : НІОС. – 2001. – 416 с.

15. Васильчак С. В. Основні підходи до організації управління фінансовими ресурсами підприємства / С. В. Васильчак // Економіка АПК. – 2011. – № 3 – С. 78 – 80.

16. Виговська В. В. Вдосконалення системи управління фінансовими ресурсами малих підприємств / В. В. Виговська // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 8. – С. 35 – 40.

17. Герасименко Р. А. Особливості формування фінансових ресурсів акціонерних товариств / Р. А. Герасименко // Фінанси України. – 2006. – № 6. – С. 82 – 89.

18. Гнип Н. О. Моделі формування фінансового потенціалу в рамках стратегії зростання підприємства / Н. О. Гнип // Держава та регіони. – 2010. – № 2. – С. 63 – 66.

19. Гончаров А. Б. Фінансовий менеджмент / А. Б. Гончаров – Харків: ІНЖЕК, 2007. – 237 с.

20. Горбан А. М. Управління фінансовими ресурсами підприємства / А. М. Горбан // Економічні науки. – 2010. – № 15. – С. 25 – 27.

21. Горбатенко А. А. Особливості формування власних фінансових ресурсів підприємств в Україні / А. А. Горбатенко // Економічний вісник Перещав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди. – 2010. – Випуск № 15/1. – С. 195 – 201.

22. Грабовецький Ю. Є. Економічний аналіз: Навч. посіб. / Ю. Є. Грабовецький. – К.: ЦУЛ, 2009. – 256 с.

23. Боднар О. В. Цінотворення на продукцію рослинництва: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2017. 360 с.

24. Вдовенко Л. О. Механізм банківського кредитування в аграрній сфері: монографія. Вінниця: ФОП Корзун Д. Ю., 2013. 378 с.

25. Гайдуцький П. І. Трансформація аграрного сектору економіки до ринкових умов господарювання. Доповідь на Вченій раді Інституту економіки та прогнозування НААН України, 01 жовтня 2015 р., пердставленої на здобуття Державної премії в галузі науки і техніки. Економіка АПК. 2015. № 11. С. 5

26. Гривківська О. В. Забезпечення фінансової безпеки сільського господарства: монографія. Тернопіль: Астон, 2012. 340 с.

27. Гудзь О. Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2007. 78 с.

28. Дем'яненко М. Я. Фінансові проблеми становлення та розвитку аграрного ринку. Фінансові проблеми формування і розвитку аграрного ринку: мат. Дев'ятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів- аграрників (м. Київ, 26–27 квітня 2007 р.). Київ: ННЦ ІАЕ, 2007. 202 с.

29. Жук В. Н. Мировоззренческий подход решения глобальных и локальных социально-экономических кризисов (в контексте 150-летия со дня рождения В. И. Вернадского). Історія освіти, науки і техніки в Україні: мат. VIII Всеукр. конф. молодих учених (м. Київ 21 травня 2013 р.). Київ: НААН, ННСГБ, 2013. Ч. 2. С. 31-38.

30. Катан Л. І. Фінансові ресурси підприємства та їх класифікація. Фінансова система України. 2006. Вип. 8, ч. 2. С. 167 -172

31. Кісіль М. І. Стратегічні напрями інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства. Економіка АПК. 2012. № 9. С. 36–39.

32. Кваша С. М. Зовнішньоекономічна діяльність АПК України: стан, стратегія і тактика розвитку. Київ: ЗАТ «НІЧЛАВА», 2000. 252 с.

33. Кропивка М. Ф., Саблук П. Т. Управління комплексним розвитком агропромислового виробництва і сільських територій: монографія / за ред. П. Т. Саблука, М. Ф. Кропивка. Київ: ННЦ ІАЕ, 2011. 454 с.

34. Лайко П., Мних М. Фінанси підприємств: підруч. для студ. вузів. Київ: Знання України, 2004. 428 с.

35. Розвиток підприємництва і кооперації: інституційно-національний аспект: монографія / за ред. Ю. О. Лупенко. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2016. 432 с.

36. Малік М. Й. Соціально-економічні засади розвитку сільських територій (економіка, підприємництво і менеджмент): монографія / за ред. М. Й. Маліка. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2012. 642 с.

37. Лупенко Ю. О., Месель-Веселяк В. Я. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2012. 180 с.

38. Шубравська О. В., Молдаван Л. В., Пасхавер Б. Й. Агропродовольчий розвиток України в контексті забезпечення продовольчої безпеки. / за ред. д-ра екон. наук О.В.Шубравської. Київ: ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», 2014. 456 с.

39. Непочатенко О. О. Становлення економіки України у післякризовий період: ризики та проблеми розвитку: кол. монографія / ред. О. О. Непочатенко. Умань: Очінський, 2012. Ч.2. 412 с.

40. Фоміцька Н. В. Специфіка застосування системного підходу в державному управлінні. Державне будівництво: електрон. наук. фахове вид. 2014. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2014_2_7.

41. Осовська Г. В., Осовський О. А. Основи менеджменту: навч. посібник. Київ: «Кондор», 2006. 664 с.

42. Захаркін О.О. Порівняльна характеристика концепцій управління підприємством в системі інноваційної діяльності. Вісник Житомирського державного технологічного університету. 2014. No 4(70). С. 53-58.

43. Присяжнюк А. Ю. Експлікація складності економічних систем. Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. 2016. Т. 21. Вип. 1. С. 69-72.

44. Невдачина О. І. Визначення системи показників для оцінки стратегії фінансово-векторного розвитку підприємства. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2014. Вип. 9. Ч. 2. С. 56-60.

45. Барташевська Ю. М. Комплексний підхід до оцінювання інвестиційного розвитку підприємства. Європейський вектор економічного розвитку. 2013. № 2(15). С. 25-31.

46. Шевцова Г. З. Синергетичний менеджмент як концепція організованої синергії в управлінні підприємствами. Економіка промисловості. 2012. № 1-2. С. 202-214.

47. Воропай В. А. Аналіз методичних підходів оцінки стану і рівня забезпечення системи економічної безпеки підприємства. Культура народів Причорномор'я. 2013. № 257. С. 190-195.

48. Рязанцева В. В., Подгайська Н. С. Теорія та практика оцінки вартості банку. Витратний та порівняльний підходи. Статистика України. 2014. № 2. Ч. 1. С. 9-13.

49. Фінанси: вишкіл студії: навч. посіб. / за ред. С. І. Юрія. Тернопіль: Карт-бланш, 2002. 357 с.

50. Дем'яненко М. Я. Формування системи оподаткування в аграрному секторі економіки. Фінансування та кредитування аграрного сектора: проблеми та перспективи: тези доп. I Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Мелітополь 4-6 вересня 2006 р.). Мелітополь: Видавництво ГУ «ЗІДМУ», 2006. С. 46-51.

51. Забелюк М. Є. Теоретичні засади фінансового забезпечення діяльності підприємства. Економічний форум. 2016. № 3. С. 195-200.

52. Жилкина А. Н. Финансы: учебн. пособие / ред. проф. А. М. Ковалевой. Москва: Юрайт, 2015. 443 с.

53. Опарін В. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти): монограф. // В. Опарін. – К.: КНЕУ, 2005. – 240 с.

54. Павловська О. В. Фінансовий аналіз: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / О. В. Павловська, Н. М. Притуляк, Н. Ю. Невмержицька. – К.: КНЕУ, 2002. – 388 с.

55. Павлюк К. В. Фінансові ресурси держави: монографія / К. В. Павлюк. – К.: "НІОС", 2007. – 24 с.

56. Петренко Ю. В. Оптимізація джерел фінансових ресурсів підприємств / Ю. В. Петренко // Фінанси України – 2009. – № 6. – С. 91 – 95.

57. Погожа Н. В. Проблемні аспекти формування та використання фінансових ресурсів підприємства в умовах рецесії України / Н. В. Погожа // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – Вип. 2. – С. 144 – 149.

58. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств / А. М. Поддєрьогін. – К.: КНЕУ, 2002. – 571 с.

59. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств / А. М. Поддєрьогін, А. М. Білик, Л. Д. Буряк. – К.: КНЕУ, 2004. – 546 с.

60. Пройда – Носик Н. Н. Фінансові ресурси підприємства / Н. Пройда - Носик, С. С. Грабарчук // Фінанси України – 2003. – №1. – С. 96 – 103.

61. Рендович П. М. Теоретико-ретроспективні підходи до поняття "фінансові ресурси" / П. М. Рендович // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 9. – С. 38-42.

62. Романенко О. Р. Фінанси / О. Р. Романенко. – К.: ЦНД, 2006. – 312 с.

63. Савчук В. П. Практическая энциклопедия. Финансовый менеджмент / В. П. Савчук. – К.: Изд. дом «Максимум», 2005. – 884 с.

64. Савчук В. П. Стратегии и технологии управления финансами предприятия / В. П. Савчук // Финансовая консультация. – 2013. – № 22. – С. 4 – 9.

65. Слюсаренко К. В. Проблеми формування та використання фінансових ресурсів підприємств України в сучасних умовах господарювання / К. В. Слюсаренко, С. А. Британ // Молодий вчений. – 2015. – № 5 (20). – С. 84 -91.

66. Спасів Н. Я. Фінансове забезпечення відтворення основного капіталу підприємств: дис. канд. екон. наук: 08.04.01 / Н. Я. Спасів. – Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2006. – 230 с.

67. Стецюк П. А. Формувань фінансових реурсів сільськогосподарських підприємств / А. П. Стецюк // Економіка АПК. – 2005 – №11. – С. 111 - 116.

68. Сухонос О. М. Особливості управління власним капіталом підприємства / О. М. Сухонос // Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ, Серія: Економічні науки, № 4/2013. – С. 399 – 411.

69. Тігова Г.М. Аналіз фінансової звітності / Г. М. Тігова, Л. С. Селівестрова, Т. Б. Процюк. - К.: Центр учбової літератури, 2012. - 268 с.

70. Фінанси : [навч. посіб.] / С. І. Юрій, Т. О. Кізіма, Н. П. Злепко, М. М. Тріпак. - Тернопіль : Карт-Бланш, 2002. - 357 с.

71. Фінансовий словник / [уклад. А. Г. Завгородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко]. - К.: Знання, 2000. - с. 404.

72. Хачатурян С. Сутність фінансових ресурсів та їх класифікація / С. Хачатурян // Фінанси України. - 2010. - № 4. - С. 77-81.

73. Чупіс А. В. Ефективність використання фінансових ресурсів підприємства / А. В. Чупіс, С. Н. Закоморний. - Суми: Козацький вал, 2007. - 28 с.

74. Чупіс А. В. Оцінка, аналіз, планування фінансового середовища підприємства / А. В. Чупіса. - Суми: Довкілля, 2005. - 368 с.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України